

บทที่ 3

พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มทุนของไทย

นายทุนที่ประกอบกิจการบริษัทเอกชนของประเทศไทยส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากบริษัทครอบครัวซึ่งบุกเบิกโดยคนไทยเชื้อสายจีน(ดูเพิ่มเติมใน Skinner, 1957; พรณี บัวเล็ก, 2545) บริษัทเหล่านี้ส่วนใหญ่มีโครงสร้างการถือหุ้นที่กระจุกตัวโดยมีสมาชิกครอบครัวเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่ มีการบริหารธุรกิจแบบเบ็ดเสร็จ การดำเนินธุรกิจแบบครอบครัวทำให้กระบวนการตัดสินใจรวดเร็ว มีความคล่องตัวสูงส่งผลให้บริษัทเหล่านี้เติบโตอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นบริษัทขนาดใหญ่ที่มีการระดมทุนจากสาธารณชนในตลาดหลักทรัพย์ซึ่งมีลักษณะเป็นบริษัทมหาชนดังที่เราได้พบในปัจจุบัน

การดำเนินธุรกิจแบบครอบครัวในประเทศไทยมีอยู่อย่างแพร่หลายในทุกสาขาธุรกิจ จะเห็นได้ว่าก่อนวิกฤติทางเศรษฐกิจในปี 2540 ธนาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่มีการบริหารโดยกลุ่มครอบครัวอย่างชัดเจน เช่น ทรูทูลโสภณพนิช (ธนาคารกรุงเทพ) ล้ำซ่า (ธนาคารกสิกรไทย) และเดอะไพบูลย์ (ธนาคารศรีนคร) นอกจากนี้ไม่เพียงแต่ธุรกิจธนาคารเท่านั้น ในธุรกิจการค้าปลีกก็มีกลุ่มเจริญโภคภัณฑ์ซึ่งบริหารโดยตระกูลเจียรวนนท์ และกลุ่มห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลของตระกูลจิราธิวัฒน์ หรือกลุ่มโทรคมนาคม เช่น ทรูทูลชินวัตร (กลุ่มชินวัตร) ทรูทูลเบญจรงค์กุล (กลุ่ม UCOM) และตระกูลเจียรวนนท์ (เทเลคอมเอเชีย) เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่มทุนเหล่านี้มีลักษณะที่เป็นขนาดใหญ่ อาจจะเรียกได้ว่าเป็นทุนผูกขาดของแต่ละรายธุรกิจเลยทีเดียว

วิกฤติทางเศรษฐกิจ พ.ศ.2540 ทำให้ธุรกิจครอบครัวหลายรายต้องแปรสภาพธุรกิจของตนเองตกเป็นของรัฐหรือบริษัทต่างชาติ แต่ก็ยังมีกลุ่มทุนบางกลุ่มที่นอกจากไม่ประสบความเสียหายจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจอย่างมากแล้วยังสามารถมีบทบาทชี้นำการเศรษฐกิจเมืองไทยในปัจจุบันอีกด้วย ก่อนที่พิจารณาว่ามีกลุ่มทุนประเภทใดที่มีลักษณะดังกล่าว ควรจะต้องมีการศึกษาพัฒนาการของนายทุนไทยก่อนว่ามีกระบวนการสร้างและคลี่คลายขยายตัวของทุนในลักษณะเช่นใด จนกลายมาเป็นกลุ่มทุนที่ยิ่งใหญ่ในปัจจุบัน

พัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชนชั้นนายทุนไทย

การพัฒนาทุนในประเทศไทยในช่วงทศวรรษแรกของการพัฒนา(ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500)พบว่ามีทุนอยู่ 3 กลุ่มที่มีบทบาทคือ กลุ่มทุนขุนนาง (Bureaucratic Capitalist) กลุ่มทุนต่างชาติ(Foreign Capitalist) และ กลุ่มทุนภายในประเทศ(Domestic Capitalist)(รัตพงษ์ สอนสุภาพและ ประจักษ์ น้าประสานไทย, 2546:3) Suehiro Akira(1989) เรียกว่าทุนหลัก(Dominant Capital) ทุนเหล่านี้ได้มี

บทบาทต่อการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของประเทศและมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมให้เติบโตใหญ่ในเวลาต่อมา

ปัจจุบันกล่าวได้ว่ากลุ่มทุนหลักที่มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจและการเมืองในประเทศไทยมีอยู่ 4 กลุ่มคือ กลุ่มทุนขุนนาง กลุ่มทุนการเงิน กลุ่มทุนอุตสาหกรรม และกลุ่มทุนโทรคมนาคม สื่อสาร (รัตพงษ์ สอนสุภาพและประจักษ์ น้าประสานไทย, 2546:25) สามกลุ่มแรกมีบทบาทต่อเศรษฐกิจการเมืองไทยมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2500 จนกระทั่งถึงปี 2540 บทบาทของทุนการเงินและทุนอุตสาหกรรมเริ่มลดบทบาทลง ส่วนทุนโทรคมนาคมสื่อสารกลับเริ่มมีบทบาทต่อเศรษฐกิจการเมืองมากขึ้น หลังจากที่ถูกกลุ่มทุนประเภทอื่นๆ ประสบกับวิกฤติทางเศรษฐกิจปี 2540 ยกเว้นแต่เพียงกลุ่มทุน โทรคมนาคมสื่อสารเท่านั้นที่มีอัตราการเจริญเติบโตสูงมาก และเป็นประเด็นที่น่าสนใจในการวิเคราะห์บทบาทของทุนประเภทนี้อย่างจริงจัง

ในการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชนชั้นนายทุนของไทยนั้น จำเป็นต้องพิจารณาในช่วงระยะเวลาที่ยาวนานพอสมควร เพื่อจะได้เห็นภาพการคลี่คลายขยายตัวของกลุ่มนายทุนที่ปรากฏอยู่ ณ. ปัจจุบัน เพราะการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์จะพบถึงความเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้ง และการพึ่งพิงกันระหว่างรัฐกับกลุ่มทุนต่างๆ อย่างเห็น ได้ชัด ซึ่งจะพบว่าในช่วงระยะเวลาประวัติศาสตร์นั้น ไซ้ว่ากลุ่มนายทุนกับรัฐจะมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่เอื้อผลประโยชน์ต่อกันมาโดยตลอด เพราะบางครั้งบางช่วงเวลาก็กลายมาเป็นปรปักษ์กันบ้างก็มีหรือร่วมมือกันบ้างก็มี ในที่นี้ผู้วิจัยได้เสนอให้พิจารณาประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับนายทุนเพื่อที่จะทำให้ความเข้าใจบทบาทของนายทุนผูกขาดของไทยในปัจจุบัน ได้ดียิ่งขึ้น

พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนกับรัฐ

ในที่นี้จะศึกษาพัฒนาการของนายทุนไทย โดยแบ่งพัฒนาการของทุนนิยมไทยออก เป็น 5 ระยะของการพัฒนา คือ

ระยะที่หนึ่ง พ.ศ. 2398-2475 เป็นระยะที่เศรษฐกิจไทยถูกผนวกเข้าสู่เศรษฐกิจทุนนิยมโลก ทำให้ช่วงนี้ทุนจากยุโรปและนายทุนชาวจีนมีบทบาทมากในประเทศไทย

ระยะที่สอง พ.ศ.2475-2500 เป็นระยะที่ทุนนิยมโดยรัฐเบ่งบานทำให้ทุนขุนนางมีบทบาทในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของประเทศ

ระยะที่สาม พ.ศ. 2500-2530 เป็นช่วงที่ทุนภายในประเทศเติบโตและมีบทบาทสำคัญในภาคอุตสาหกรรมที่หลากหลาย

ระยะที่สี่ พ.ศ. 2531-2540 การปรากฏตัวของทุนใหม่ภายใต้ระบบตลาดเสรี และวิกฤตการณ์เศรษฐกิจ ปี 2540

ระยะที่ห้า พ.ศ.2540-ปัจจุบัน บทบาทการฟื้นตัวของทุนใหม่และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองภายหลังวิกฤติเศรษฐกิจ ปี 2540

ประวัติศาสตร์พัฒนาการของกลุ่มทุนของไทย

ระยะที่หนึ่ง พ.ศ. 2398-2475

:เศรษฐกิจไทยถูกผนวกเข้าสู่เศรษฐกิจทุนนิยมโลก

เมื่อพิจารณาหลักฐานทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่า พ่อค้าในสังคมไทยถือกำเนิดอย่างช้าที่สุดในสมัยสุโขทัย(สังคิต พริยะรังสรรค์, 2526 :70) ผู้ปกครองสุโขทัยเริ่มเอาพ่อค้าชาวจีนมาเป็นตัวแทนทางการค้าของรัฐ และรัฐตอบแทนผลประโยชน์ด้วยการให้อภิสิทธิ์ทางการค้าแก่พ่อค้าเหล่านั้น ความสัมพันธ์ในเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ปกครองกับพ่อค้าชาวจีนได้ดำรงด้วยดีตลอดมานับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475

ก่อนปี พ.ศ. 2398 แหล่งที่มาของรายได้ของระบบศักดินาไทยคือ ค่าเช่าที่ดิน ดอกเบี้ยและการค้า สำหรับการค้านั้นพระมหากษัตริย์จะใช้พระคลังข้างที่เป็นสถาบันผูกขาดการค้าทั้งภายในและภายนอกประเทศ พ่อค้าในสมัยนั้นจึงได้แก่กษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง พ่อค้าชาวจีน และชาวมุสลิม ต่างก็ทำการค้าภายใต้การคุ้มครองของรัฐ พ่อค้าเหล่านี้เป็นขุนนางในระบบราชการ และถือศักดินาเช่นเดียวกับขุนนางทั่วไป เพราะฉะนั้นในระยะดังกล่าวนี้ผู้ที่เป็พ่อค้าจึงเป็นเจ้าที่ดินในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้พวกเขาก็ยังมีบทบาทเป็นตัวแทนหรือนายหน้าทางการค้าให้แก่กษัตริย์ พ่อค้าเหล่านี้รับอุดมการณ์ของชนชั้นปกครองมาเป็นของตน พวกเขาภักดีต่อระบบและช่วยให้ระบบเดิมมีเสถียรภาพมากยิ่งขึ้น (สังคิต พริยะรังสรรค์, 2526:71;Kullada, 2000:36)

แม้ว่าระบบผูกขาดโดยเฉพาะพระคลังสินค้าจะสิ้นสุดหลังสนธิสัญญาเบาริ่ง พ.ศ.2398 แล้วก็ตาม(Akira, 1996:16-21;Kullada, 2000:49) พระมหากษัตริย์ก็ยังได้แก้ปัญหาคาคลังของประเทศด้วยการขยายระบบเจ้าภาษีนายอากรผูกขาดการเก็บภาษีพืชผลชนิดต่างๆของชาวนาชาวไร่อย่างกว้างขวางเท่าที่จะสามารถทำได้ เพราะฉะนั้นผลผลิตส่วนเกินของสังคมจึงคงตกอยู่ในระบบราชการเหมือนเดิม นายทุนชาวจีนได้ริ่ดไถเอาผลผลิตจากชาวนาชาวไร่อย่างรุนแรงมาก การดำรงอยู่ของระบบเจ้าภาษีนายอากรจึงเป็นต้นเหตุของความยากจนอันหนึ่งของประชาชนไทยในขณะนั้น ผลผลิตส่วนเกินในสังคมถูกแบ่งปันกันในระหว่างกษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง และนายทุนชาวจีน(สังคิต พริยะรังสรรค์, 2526 :71;ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์, 2542,2002:377-378;พรณิ บัวเล็ก, 2545 :13-17)

การขยายตัวของทุนนิยมต่างประเทศเป็นตัวกระตุ้นให้ทุนนิยมแห่งชาติของไทยถือกำเนิดขึ้นและพัฒนา(ดูเพิ่มเติมใน Kullada, 2000 :49-51) ก่อนปี 2475 ทุนตะวันตกเข้ามาครอบงำเศรษฐกิจทุนนิยมของไทยในระดับสูงมาก นายทุนตะวันตกควบคุมธุรกิจการเงิน การเดินเรือ การประกันภัย การส่งสินค้าเข้าและส่งออก อุตสาหกรรมคินุกและป่าไม้ เป็นต้น การขยายตัวของทุนนิยมแห่งชาติได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการลงทุนของเจ้านายและขุนนางอีกด้วย

จากเดิมที่มุ่งหากำไรจากที่ดินและการค้าภายใต้ระบบบรรณาการ เจ้านายและขุนนางได้เข้ามาจับ
 บทบาทของนายทุนขุนนางโดยหันมาประกอบธุรกิจภาคการเงิน อุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม
 สมัยใหม่ นายทุนขุนนางที่ประกอบกิจการค้าประเภทเดียวกับพ่อค้าตะวันตก มักจะไม่สามารถ
 แข่งขันกับพ่อค้าตะวันตกได้ ทั้งนี้เพราะเหตุว่าบริษัทของพ่อค้าตะวันตกมีเงินทุนและประสิทธิภาพ
 ที่สูงกว่า ดังนั้น นายทุนขุนนางอีกส่วนหนึ่งจึงไปลงทุนร่วมกับพ่อค้าตะวันตก เช่น บริษัทชุกคู
 คลองเสนาสยาม ธนาคารไทยพาณิชย์และบริษัท ปูนซีเมนต์สยาม เป็นต้น ในกิจการเหล่านี้
 นายทุนขุนนางใช้อิทธิพลทางการเมืองของตนเป็นเกราะคุ้มครองผลประโยชน์ทางการค้า และอาศัย
 พ่อค้าตะวันตกเป็นผู้บริหารงานซึ่งช่วยให้ธุรกิจการค้าประสบความสำเร็จด้วยดี(สังคีต พิริยะ
 รังสรรค์, 2526 :72 ;Akira, 1996:22-23)

ทุนนิยมแห่งชาติของไทยที่ถือกำเนิดขึ้นประกอบด้วยชนชั้นกรรมมาชีพสมัยใหม่ ทุนนิยม
 แห่งชาติของไทยมีลักษณะที่อ่อนแอมาก กล่าวคือ ชนชั้นกรรมมาชีพสมัยใหม่ของไทยส่วนใหญ่
 แล้วเป็นชาวจีนโพ้นทะเล แรงงานเหล่านี้ยังส่งเงินกลับไปให้แก่ครอบครัวของตนในประเทศจีน
 อย่างสม่ำเสมอ (ดูเพิ่มเติมใน พรณี บัวเล็ก, 2545:329-361)ชนชั้นนี้ไม่ได้เป็นปรปักษ์กับระบบ
 ศักดินาไทย พวกเขาถือว่าตนเองเป็นคนต่างถิ่นที่เข้ามาประกอบอาชีพในประเทศไทย เป็นพวกหนี
 ร้อนมาพึ่งเย็น การปลดปล่อยแรงงานทาสและไพร่ในสมัยรัชกาลที่ 5 มิใช่เป็นการทำลาย
 พันธนาการของระบบศักดินา แรงงานเหล่านี้ยังคงอยู่ในภาคการเกษตร และมีพันธะที่ต้องส่งส่วย
 ในรูปของเงินให้แก่ทางการเป็นประจำทุกปี การปลดปล่อยแรงงานทาสและไพร่ยังไม่สามารถสร้าง
 ชนชั้นกรรมมาชีพสมัยใหม่ที่เป็นคนไทยท้องถิ่นขึ้นได้(สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2526:73, ผาสุก พงษ์
 ไพจิตรและคริส เบเคอร์, 2542,2002:298-302)

ชนชั้นนายทุนไทยส่วนใหญ่ที่ถือกำเนิดขึ้นจากทุนนิยมแห่งชาติ เป็นนายทุนนายหน้าและ
 นายทุนขุนนาง นอกเหนือจากเจ้านายและขุนนางในระบบเดิมที่ปรับตัวเองเป็นนายทุนขุนนาง
 สมัยใหม่แล้ว นายทุนส่วนใหญ่ของไทยเป็นชาวจีนโพ้นทะเล นายทุนจีนเหล่านี้ขาดลักษณะ
 ชาตินิยม ชนชั้นนี้ไม่ดำเนินการต่อต้านการเอาวัตถุดิบและแรงงานส่วนเกิน(กำไร) ในสังคมไทย
 ของพวกจักรวรรดินิยมตะวันตก ทั้งนี้ก็เพราะว่าพวกนายทุนชาวจีนก็ส่งกำไรกลับไปให้ครอบครัว
 ของเขาในประเทศจีนเป็นประจำเช่นเดียวกัน นายทุนชาวจีนนอกจากจะพึ่งพานายทุนตะวันตกด้วย
 การช่วยขยายทุนนิยมภายในประเทศแล้ว พวกเขายังต้องพึ่งพาเจ้านายหรือขุนนางชั้นผู้ใหญ่คนใด
 คนหนึ่งหรือมากกว่าในระบบราชการเสมอ เป็นไปไม่ได้ที่นายทุนชาวจีนจะพัฒนาทุนของตนให้
 เติบโตใหญ่ขึ้นโดยไม่พึ่งพาระบบราชการ ภายใต้ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีระบบราชการ
 เข้มแข็งมาก นายทุนชาวจีนต่างเข้าใจถึงประเพณีทางการค้าชนิดนี้ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการพัฒนา
 ของชนชั้นนายทุนไทยที่ด้านหนึ่งต้องพึ่งพาระบบราชการ และอีกด้านหนึ่งต้องพึ่งพานายทุนตะวันตก
 นั้น ชนชั้นนายทุนไทยได้ยอมรับเอาอุดมการณ์ของศักดินาและจักรวรรดินิยมมาเป็นของตนเอง

ฉะนั้นการเติบโตใหญ่ของชนชั้นนายทุนไทยจึงไม่เป็นปรปักษ์กับระบบเดิม(สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2526:74; Akira, 1996:71-89)

จนกระทั่งก่อนปี 2475 ชนชั้นนายทุนไทยก็ยังไม่ได้มีจิตสำนึกถึงภารกิจทางประวัติศาสตร์ที่จะต้องปลดปล่อยพันธนาการของระบบศักดินา ควบคุมการขยายตัวของทุนนิยมต่างประเทศและพัฒนาทุนนิยมแห่งชาติที่มีลักษณะพึ่งพาตนเองขึ้น เมื่อชนชั้นนายทุนไทยไม่สามารถปลดปล่อยชนชั้นของตนออกจากพันธนาการของระบบศักดินาและจักรวรรดินิยมตะวันตกเช่นนี้แล้ว ชนชั้นนี้จึงไม่อาจจะเป็นชนชั้นนำในการสถาปนาระบอบประชาธิปไตย ด้วยเหตุนี้ ภารกิจทางประวัติศาสตร์จึงตกไปเป็นของคณะราษฎรซึ่งเป็นขุนนางในระบบเดิมอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง(สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2526:75; ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์, 2542,2002:427-432)

ระยะที่สอง พ.ศ. 2475-2500

:ยุคแห่งทุนนิยมโดยรัฐ

มูลเหตุสำคัญประการหนึ่งของการยึดอำนาจการปกครองเมื่อ ปี พ.ศ. 2475 นั่นก็เป็นเพราะว่า สมาชิกของคณะราษฎรต่างตระหนักร่วมกันว่า ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นปัญหามูลฐานที่ถูกรังให้ไทยต้องล่าหลังกว่าอารยประเทศทั่วโลก ฉะนั้นจุดร่วมกันของคณะราษฎร คือ เห็นว่าต้องนำเอาระบอบประชาธิปไตยเข้าแทนที่ระบอบเดิม (สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2526:167)

คณะราษฎรมิได้มีการเตรียมโครงการต่างๆร่วมกันเอาไว้ล่วงหน้า ทั้งสมาชิกทั้งปวงก็มีใช้เป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองและทางเศรษฐกิจที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ประกอบกับการจัดองค์กรของคณะราษฎรก็เป็นไปอย่างหละหลวม มิได้เป็นพรรคการเมืองที่มีระเบียบวินัยร่วมกันอย่างแท้จริง ฉะนั้นภายหลังจากที่ยึดอำนาจการปกครองสำเร็จแล้ว การแตกแยกทางการเมืองภายในคณะราษฎรจึงปรากฏขึ้นอย่างรวดเร็ว ระหว่างปี พ.ศ. 2475-2476 คณะราษฎรได้แตกออกเป็น ปีกซ้าย ปีกขวา และฝ่ายเป็นกลาง ปีกซ้ายของคณะราษฎรนำโดยนายปรีดี พนมยงค์ ปีกขวานำโดย พระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิอัคเนย์ และพระประศาสน์พิทยายุทธ ส่วนฝ่ายกลางคือ พระยาพลพลพยุหเสนา ในขณะที่ปีกซ้ายต้องการปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง และล้มเลิกพันธนาการของระบบศักดินาลงอย่างสิ้นเชิง ปีกขวาต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปและต้องการฟื้นฟูการปกครองระบอบเดิมให้กลับคืนมา ในปี พ.ศ.2476 ปีกขวาของคณะราษฎรเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะอยู่ชั่วขณะหนึ่งเมื่อสามารถกระทำรัฐประหารรัฐบาลตัวเอง ปิดสภาผู้แทนราษฎร และเนรเทศนายปรีดีออกไปอยู่ต่างประเทศได้สำเร็จ แต่ในช่วงเวลาแห่งชัยชนะของฝ่ายอนุรักษนิยมก็สั้นมาก เมื่อพระยาพลฯ และหลวงพิบูลสงครามสามารถยึดอำนาจกลับคืนมาได้ภายในปีเดียวกันนั้นพร้อมเชิญนายปรีดีกลับมาบริหารประเทศต่อไป(สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2526:168)

ภายหลังจากยึดอำนาจกลับคืนมาจากฝ่ายเจ้าได้อีกวาระหนึ่ง ในปี พ.ศ. 2476 คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงได้เริ่มต้นสร้างฐานอำนาจทางเศรษฐกิจของฝ่ายตนขึ้น ประกอบกับการได้อิทธิพลในเรื่องลัทธิชาตินิยมจากตะวันตก คณะราษฎรจึงได้เสนอนโยบายชาตินิยม เป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ นโยบายดังกล่าวปรากฏผลเด่นชัดมากหลังปี 2481 เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี นโยบายชาตินิยมมีสาระสำคัญคือความต้องการจัดอิทธิพลครอบงำทางเศรษฐกิจของทุนต่างชาติ และให้ชาติไทยพึ่งพาตนเองได้ คณะราษฎรพยายามที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ โดยอาศัยรัฐเข้าแทรกแซงธุรกิจเอกชนรวมทั้งก่อตั้งรัฐวิสาหกิจขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ คณะราษฎรได้ให้กำเนิดทุนนิยมโดยรัฐ (State Capitalism) ในระยะเริ่มแรกขึ้น ลักษณะเด่นของทุนนิยมโดยรัฐในระยะเริ่มแรกของไทย ก็คือ รัฐเป็นผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมสำคัญและรัฐอนุญาตให้เอกชนดำเนินธุรกิจส่วนบุคคลอย่างกว้างขวาง รวมทั้งมีสิทธิในทรัพย์สินและปัจจัยการผลิตของตนอย่างสมบูรณ์ (สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2526:284-285) บนพื้นฐานของนโยบายชาตินิยมนี้ คณะราษฎรสามารถที่จะสร้างรัฐวิสาหกิจ บริษัทกึ่งราชการ ธุรกิจของคณะราษฎร และดำเนินการค้าร่วมกับพ่อค้าชาวจีนได้สำเร็จเป็นจำนวนมาก กล่าวโดยทั่วไปนโยบายเศรษฐกิจของคณะราษฎรสามารถที่จะดึงเอาพ่อค้าชาวจีนส่วนหนึ่งให้มาอยู่ภายใต้ร่มธงของตนได้เป็นผลสำเร็จ

การขาดเจตจำนงที่แน่วแน่ในการปฏิรูปทางเศรษฐกิจทำให้คณะราษฎรหันกลับไปอิงอยู่กับระบบเดิม โดยการยังคงรักษาระบบเจ้าที่ดินและมีพันธมิตรที่เป็นชนชั้นนายทุนชาวจีนอยู่จำนวนหนึ่ง เมื่อคณะราษฎรซึ่งเป็นผู้ปกครองใหม่เห็นห่างจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ คณะราษฎรจึงแปรตนเองจากขุนนางในระบบเก่ามาเป็นขุนนางใหม่ในระบบประชาธิปไตย และเมื่อรัฐไม่ใช่แต่เพียงองค์กรปกครอง หากแต่ยังเข้าร่วมประกอบกิจการค้าโดยมีอภิสิทธิ์ค้าจุน ทั้งทางด้านการเงิน อุตสาหกรรมและ พาณิชยกรรมด้วยแล้ว คณะราษฎรจึงแปรตนเองจากขุนนางไปเป็นนายทุนขุนนางในที่สุด(สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2526:170)

พัฒนาการทางเศรษฐกิจการเมืองไทย หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อหลวงพิบูลสงครามต้องสิ้นสุดอำนาจเมื่อตกเป็นผู้ต้องหาทางการเมืองโดยการเป็นอาชญากรสงคราม ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มปรีดีกับกลุ่มอนุรักษ์นิยมของนายควง อภัยวงศ์ ก็ยังคงดำเนินต่อไปอีกชั่วระยะหนึ่ง ความแตกต่างทางอุดมการณ์ของคณะราษฎรที่ดำรงอยู่เป็นเวลายาวนานและได้ขยายตัวออกไปมากเป็นลำดับ จนกระทั่งกลายเป็นเรื่องที่ไม่อาจประนีประนอมกันได้อีกต่อไป ฉะนั้นท้ายที่สุดความขัดแย้งนี้จึงต้องแก้ไขโดยการทำรัฐประหารเมื่อปีพ.ศ. 2490 โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้นำ(สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2526:171) การรัฐประหารคราวนั้นทำให้อำนาจของคณะราษฎรผันไปอย่างสิ้นเชิง จอมพล ป. ได้มอบให้นายควงเป็นนายกรัฐมนตรีหุ่นอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง นับแต่ปี พ.ศ. 2492 เมื่อจอมพล ป. ก้าวขึ้นสู่การเป็นผู้นำประเทศอีกวาระหนึ่งนั้น

รัฐบาลได้กำหนดทิศทางเลือกแห่งวิถีการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย ให้เข้าสู่ระบบทุนนิยมขุนนางอย่างลึกซึ้งและกว้างขวางยิ่งขึ้น

ถึงแม้สมาชิกของคณะราษฎรส่วนหนึ่งจะมีความปรารถนาที่จะสร้างเศรษฐกิจสังคมไทยให้ทันสมัย ด้วยการส่งเสริมการค้าและขยายธุรกิจสมัยใหม่ในภาคพาณิชย์กรรมทางการเงินและอุตสาหกรรม แต่คณะราษฎรก็ได้ละเลยปัญหาพื้นฐานที่สุดของสังคมไทย ซึ่งได้แก่วิถีการผลิตแบบศักดินาเอเชีย(Asiatic Mode of Production) (สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2526:285) ด้วยเหตุนี้อำนาจทางเศรษฐกิจของชนชั้นเจ้าที่ดินและอิทธิพลทางการเมืองของระบบศักดินายังอยู่หนาแน่นในสังคมไทย ถึงแม้กฎหมายบางฉบับของคณะราษฎร เช่น ประกาศยกเลิกภาษีรัชชูปการและพระราชบัญญัติว่าด้วยการยึดทรัพย์สินกสิกร พ.ศ. 2475 จะมีลักษณะที่ก้าวหน้า สามารถยกเลิกความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบศักดินาได้บางส่วน แต่ก็ไม่ได้ทำลายความสัมพันธ์ทางการผลิตของระบบศักดินาได้อย่างหมดไปเสียทีเดียว เมื่อความสัมพันธ์ดังกล่าวยังคงดำรงอยู่อย่างแน่นแฟ้นของสังคม คณะผู้ปกครองใหม่ที่เข้ามาสวมอำนาจทางการเมืองภายใต้โครงสร้างอำนาจทางการเมืองแบบเก่า การดำเนินการจึงไม่แตกต่างไปจากระบบเดิมที่อำนาจยังถูกผูกขาดอยู่กับชนชั้นปกครอง (สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2526:286)

คณะผู้ปกครองได้ตั้งธุรกิจส่วนตัวของกลุ่มของตนขึ้น ตัวอย่าง เช่น บริษัทส่งเสริมเศรษฐกิจแห่งชาติ และบริษัททหารสามัคคีของกลุ่มชวยราชครู(กลุ่มจอมพลผิน ชุมหวั่น-พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์) เป็นบริษัทอภิสิทธิ์ซึ่งการดำเนินงานของบริษัททั้งสองได้รับการคุ้มครองจากรัฐเป็นพิเศษ รัฐให้ความช่วยเหลือในรูปของเงินกู้ การตั้งราคาสินค้า การจำหน่ายและการให้สิทธิ์ผูกขาด เป็นต้น สิทธิพิเศษทางการค้าเหล่านี้เกิดจากการใช้อิทธิพลทางการเมืองของกลุ่มชวยราชครูโดยตรง อิทธิพลของกลุ่มชวยราชครูเกิดจากสถานะทางการเมืองของกลุ่มที่เป็นผู้นำในการรัฐประหาร ปี 2490 เป็นผู้กุมกำลังในกองทัพบก และกรมตำรวจ และเป็นคณะรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลนั้น(สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2526:287)

บริษัทวิจิตรก่อสร้าง บริษัททางกอกสากลการค้า และบริษัททิพย์ประกันภัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ก็เป็นบริษัทอภิสิทธิ์เช่นเดียวกับบริษัทต่างๆที่กล่าวมาแล้ว ธุรกิจต่างๆของสฤษดิ์ดำเนินงานไปได้ก็เพราะอาศัยอิทธิพลและสถานะทางการเมืองของสฤษดิ์ที่เป็นผู้นำคนหนึ่ง ในคณะรัฐประหารปี 2490 เป็นผู้บัญชาการทหารบกและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมขณะนั้น(สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2526:287)

ธุรกิจของกลุ่มชวยราชครูและกลุ่มสี่เสาเทเวศน์(กลุ่มสฤษดิ์) จะรุ่งเรืองก็เฉพาะในระยะที่และบรรดาสมาชิกกลุ่มมีอำนาจทางการเมืองอยู่เท่านั้น เมื่อผู้นำกลุ่มสูญเสียอำนาจไปแล้วธุรกิจอภิสิทธิ์เหล่านี้ก็ต้องถูกล้มเลิกไป

ระยะที่สาม พ.ศ. 2500-2530

:ยุคใหม่แห่งการพัฒนาเศรษฐกิจไทย

พัฒนาการของเศรษฐกิจการเมืองไทยอาจกล่าวได้มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยยะสำคัญในช่วงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมา เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ทำการรัฐประหารยึดอำนาจจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับนายทุนของไทยเป็นอย่างยิ่ง (Charoesin-o-lam, 1988:3)ซึ่งสามารถพิจารณาผลกระทบดังกล่าวใน 3 ประการ(Pathamanand, 2005:4)ดังนี้

ประการแรก การเปลี่ยนแปลงนโยบายทางเศรษฐกิจจากเศรษฐกิจแบบชาตินิยมไปสู่ นโยบายเสรีซึ่งได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในการลงทุนของเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ ซึ่งได้ริเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ในปี 2504 แผนแรก ซึ่งชี้ให้เห็นการสนับสนุนการลงทุนของภาคเอกชนและสนับสนุนอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า

ประการที่สาม การเปลี่ยนแปลงในสถาบันทางสังคมต่างๆเช่น การก่อตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะ นั่นก็คือสำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน(BOI)

เพื่อที่จะดูแลการเติบโตขึ้นของนักธุรกิจเอกชนภายใต้หลักการตลาดเสรีซึ่งได้รับการเสนอแนะจากธนาคารโลก ในการเสนอรายงานชื่อว่า “A Public Development Program for Thailand” รัฐบาลได้สร้างกฎเกณฑ์ในการวางกรอบในการพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก รายงานที่เสนอโดยธนาคาร โลกดังกล่าวไม่ใช่เพียงแค่วิธีการดำเนินการทางด้านเศรษฐกิจการเมืองของรัฐไทยที่ผ่านมาเท่านั้น แต่ยังเป็นแผน โครงร่างในการพัฒนาเศรษฐกิจไทยภายหลังสงครามโลกด้วย(Charoesin-o-lam, 1988:4)

ภายใต้กรอบการเมืองแบบเผด็จการและนโยบายเศรษฐกิจที่เริ่มมีการเปิดเสรีขึ้น ภายใต้ยุคของจอมพลสฤษดิ์ กลุ่มนายทุนธุรกิจมีการขยายตัวอย่างเด่นชัด ธุรกิจการเงิน โดยเฉพาะธนาคารพาณิชย์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากนโยบายผูกขาดและการขยายตัวของอุตสาหกรรมและการพาณิชย์ตลอดทั้งการเชื่อมโยงจากต่างประเทศ และธุรกิจอีกกลุ่มหนึ่งที่มีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องก็คือ อุตสาหกรรมยานยนต์และสิ่งทอซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับประโยชน์จากสิทธิประโยชน์ในการลงทุนจาก BOI ตลอดจนนโยบายทดแทนการนำเข้า(สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2541:36) ของรัฐบาล

ความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจกับการเมืองในช่วงของจอมพลสฤษดิ์ ต่อเนื่องไปจนถึงสมัยของจอมพลถนอม กิตติขจรจะมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์เชิงแนวตั้ง(Vertical Relationship) กล่าวคือ ภาคธุรกิจต้องพึ่งพาภาคการเมืองในการช่วยปกป้องและขยายขอบข่ายทางธุรกิจ ในขณะที่

ผู้นำทางทหารและการเมืองในยุคนี้ก็ใช้ฐานทางการเมืองในการหาผลประโยชน์จากภาคธุรกิจ จะเห็นได้ว่าธุรกิจที่เติบโตในยุคนี้มีสายสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับผู้นำทางทหารและการเมือง(สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2541:38)

ความสัมพันธ์ดังกล่าวเกิดจาก ธุรกิจส่วนใหญ่ในยุคนี้ยังเป็นของคนจีน บุคคลเหล่านี้ต่างตระหนักถึงปัญหาเอกลักษณ์ของความเป็นไทย จะทำให้นายทุนชาวจีนต้องพึ่งพาการเมืองในการปกป้องทั้งในด้านส่วนตัวและด้านธุรกิจ นอกจากนี้ยุคดังกล่าว การเมืองเป็นเรื่องของการผูกขาดของผู้นำทางทหารและข้าราชการ การเมืองไม่ได้เปิดกว้างที่จะให้มีการสอดแทรกเข้าไปของธุรกิจดังเช่นปัจจุบัน (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2541:38)

โครงสร้างการบริหารงานของธุรกิจในยุคนี้ อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นยุคแรกแห่งการเจริญเติบโตของนายทุนธุรกิจภาคเอกชนไทยแต่ยังเป็นการบริหารแบบครอบครัวธุรกิจ ในยุคนี้ยังขาดความเป็นวิชาชีพ(Professionalism) ทั้งนี้อาจจะกล่าวได้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญในการดำเนินธุรกิจคือ เส้นสายทางการเมือง ในขณะที่การแข่งขันยังมีไม่มากนัก ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากนโยบายผูกขาด อีกส่วนหนึ่ง เป็นผลมาจากความได้เปรียบที่ได้รับจากสิทธิประโยชน์ของ BOI ตลอดจนการคุ้มครองจากนโยบายการทดแทนการนำเข้า(สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์ , 2541:39)

วิกฤตการณ์ทางการเมืองซึ่งนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศ ระบบเผด็จการทหารที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องต้องสะดุดลงชั่วคราว แต่หลังจากนั้นไม่นาน ก็เกิดเหตุการณ์ล้อมปราบนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 พร้อมกับการฟื้นคืนมาของระบอบเผด็จการ ซึ่งสาเหตุหนึ่งของปัจจัยที่ส่งผลทำให้เกิดเหตุการณ์ดังกล่าวที่สำคัญก็คือ วิกฤตการณ์ของเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากราคาน้ำมันทั่วโลกที่ปรับตัวสูงขึ้น 4-5 เท่าตัวในปี พ.ศ. 2516 อันเป็นผลมาจากวิกฤตการณ์ทางการเมืองในตะวันออกกลาง รัฐบาลที่เกิดขึ้นภายหลังการเลือกตั้งทั่วไประหว่างปี 2518-2519 ไม่อยู่ในฐานะที่จะดำเนินนโยบายและมาตรการทางเศรษฐกิจที่เข้มงวด ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการที่จะเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจทั้งในรูปเงินเฟ้อและการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด(สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2541:43) วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเป็นสาเหตุหนึ่งที่สำคัญให้ฝ่ายขวากลับเข้ามาควบคุมประเทศอีกครั้งหนึ่ง (ดู Girling ,1981:64)

พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ โดยการผลักดันจากกองทัพโดยเฉพาะทหารกลุ่มยังเดิร์ก ได้เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีพร้อมกับการทำหน้าที่ทางการเมือง คือ การลดความแข็งแกร่งทางเงินไปของขบวนการกลุ่มพลังฝ่ายซ้าย ปรับปรุงสภาพพจน์ของการเป็นประเทศที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชน พร้อมกันนั้นก็ยอมรับบทบาทของพรรคการเมืองและระบบรัฐสภาระดับหนึ่ง ด้วยการที่ตนเองเป็นนายกรัฐมนตรีที่เป็นทหารแต่ลงสมัครรับเลือกตั้งในปี 2522 (อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, 2534 :4)

ในทางเศรษฐกิจ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เข้ามาดำรงตำแหน่งในภาวะเศรษฐกิจของ ไทยกำลังย่ำแย่อันเนื่องมาจากราคาน้ำมันที่นำเข้ามามีราคาสูงมาก ซึ่งเป็นผลกระทบจากวิกฤติน้ำมัน ครั้งที่ 2 นอกจากนี้ยังมีปัญหาหนี้สินต่างประเทศและสถาบันการเงินภายในประเทศที่รัฐบาลชุด ก่อนๆ ได้กู้ยืมมาทั้งสิ้น 122,201 ล้านบาท ทางด้านนายทุนเอกชนของไทยนั้นเมื่อประสบกับภาวะ เศรษฐกิจดังกล่าวบางรายถึงขนาดเกิดอาการชวเนช ทางออกทางหนึ่งก็โดยพยายามหาเงินก้อน ใหญ่มารองรับการดำเนินงานของตน ดังนั้นธุรกิจเงินนอกระบบที่มีขนาดใหญ่หลายระบบจึง เกิดขึ้น เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าอันนี้ เช่น กรณีราชเงินทุน แอร์แม่ชฌม้อย แอร์แม่กแก้ว เป็นต้น นอกจากนี้ปัญหาทางเศรษฐกิจยังกระทบกับฐานะของธนาคารหลายแห่ง คือ ธนาคารเอเชียทรัสต์ ธนาคารมหานคร ธนาคารนครหลวงไทย และท้ายที่สุดเมื่อปัญหาทางเศรษฐกิจยังคงคาราคาซังอยู่ พร้อมกับการแก้ปัญหาโดยการช่วยเหลือของชนชั้นนายทุนไทย พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ก็ถูก บีบให้ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยกลุ่มบุคคลที่เคยสนับสนุนตน คือ ทหารกลุ่มยังเติร์ก พร้อมกันนั้น คนกลุ่มนี้ก็สนับสนุนให้ผู้บัญชาการทหารบกขณะนั้น คือ พลเอกเปรม ติณสูลาน นนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีโดยไม่ผ่านการเลือกตั้ง อีกทั้งยังดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกอีก ตำแหน่งหนึ่ง(อุกฤษฏ์ ปีทมานันท์ , 2534 :5)

John Girling(1997:63) มองว่าการขึ้นมาใช้อำนาจของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ได้ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองไทยใน 3 ประการคือ ประการแรก นักการเมืองที่เป็นพลเรือนซึ่งเชื่อมโยงกับผลประโยชน์ทางธุรกิจเริ่มที่จะมีบทบาทเด่นมากขึ้นซึ่ง ส่งผลนำไปสู่การเกิดคอร์รัปชันภายในประเทศเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน ประการที่สอง ในภาคส่วนธุรกิจมี ความเปลี่ยนแปลงจากการดำเนินธุรกิจในระบบครอบครัวไปสู่การบริหารแบบมืออาชีพสมัยใหม่ มากขึ้นและนายทุน ได้มีกระบวนการในการเชื่อมโยงกับกระบวนการตัดสินใจในเชิงนโยบายของ รัฐมากขึ้น และประการที่สาม มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางเศรษฐกิจอย่างมีนัยยะสำคัญในแง่ที่ว่า เปลี่ยนจากการเน้นพิจารณาภายใน(inward-looking) คือมุ่งอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า (inefficient import-substitution) ภายใต้ันนโยบายการตั้งกำแพงภาษีเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของ นายทุนภายในประเทศมาเป็นนโยบายอุตสาหกรรมที่เน้นการส่งออก(Export-Oriented Industrialization) ไปสู่ตลาดเสรี โดยการผลักดันของกลไกตลาด และการขยายตลาดออกไป เป็นต้น ระยะเวลา 8 ปีของนายกรัฐมนตรีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นช่วงเวลาที่นายทุนปรับตัว และขยายบทบาทของตนเองได้ดีพอสมควร อย่างน้อย 2 ลักษณะ (อุกฤษฏ์ ปีทมานันท์ , 2534 :6) กล่าวคือ

ประการแรก การอนุญาตให้ชนชั้นนายทุนไทยได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดนโยบาย ทางเศรษฐกิจ โดยผ่านระบบพรรคการเมืองมีมากขึ้น ซึ่งจะเห็นว่า คณะรัฐมนตรี 5 คณะของพลเอก เปรม ไม่ได้ปฏิเสธการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจนโยบายเศรษฐกิจในกระทรวงเศรษฐกิจ เช่น กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงคมนาคม หรือ

แม้แต่กระทรวงการต่างประเทศ ทั้งนี้ชนชั้นนายทุนไทยที่เล่นการเมืองทั้งเก่าและใหม่ใน พรรคชาติไทย กิจสังคม ประชาธิปัตย์ และสยามประชาธิปไตย ผลัดกันดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการ รัฐมนตรีช่วยว่าการ ในกระทรวงทางเศรษฐกิจที่มีส่วนในการกำหนดนโยบาย เศรษฐกิจตลอด 8 ปีเต็ม(อุกฤษฏ์ ปีทมานันท์ , 2534 :6)

ช่องทางการเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจโดยผ่านระบบพรรคการเมือง คงเป็นช่องทางที่ชนชั้นนายทุนไทยเห็นว่ามีอนาคตสดใส จึงปรากฏว่าชนชั้นนายทุนไทยได้มีการ เข้าสู่ช่องทางดังกล่าวมากขึ้นเรื่อยๆ ดูตาราง 3.1

ตารางที่ 3.1 พื้นฐานอาชีพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร(ร้อยละ)

ปีเลือกตั้ง	จำนวน ส.ส.	ธุรกิจ	อิสระ	รับ ราชการ	รับจ้าง	เกษตรกร	อื่นๆ
2476	78	19.2	33.3	34.6	-	10.3	2.6
2480	91	19.8	19.7	53.9	-	5.5	1.1
2481	91	21.9	29.7	39.6	-	7.7	1.1
2489(1)	96	20.8	20.8	45.8	-	7.3	5.2
2489(2)	82	10.9	18.3	62.2	-	4.8	3.6
2491	99	22.2	31.3	34.4	-	6.1	6.1
2492	121	33.3	28.6	23.9	-	4.8	9.5
2495	123	20.3	39.0	31.8	-	3.3	5.7
2500(1)	160	26.3	28.6	31.9	-	6.9	6.3
2500(2)	160	21.5	30.0	29.5	-	8.1	5.0
2512	291	45.7	19.1	22.0	-	5.5	7.8
2518	269	34.6	23.4	19.7	-	8.6	13.7
2519	279	29.0	17.4	30.8	-	5.7	26.8
2522	301	40.8	16.3	25.9	7.3	6.0	3.7
2526	324	49.7	15.1	20.7	4.3	4.0	6.2

ที่มา : อุกฤษฏ์ ปีทมานันท์(2534 :9)

ประการที่สอง สภาวการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศในช่วงของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นสภาวการณ์ทางเศรษฐกิจที่ได้รับผลพวงมาจากช่วงพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ กล่าวคือ ต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์เศรษฐกิจตกต่ำไปทั่วโลก เกิดภาวะเงินเฟ้อเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วง

ต้นปี 2523 การเติบโตของ GDP ลดลงอย่างฮวบฮาบในช่วงปี 2528-2529 พร้อมๆกับการค้าระหว่างประเทศชะลอตัวลง ภาวะเงินตึงตัวและการลงทุนก็ชะลอตัวลง(อุกฤษฏ์ ปีทมานันท์, 2534 :9)

ในช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำ รัฐบาลพลเอกเปรม ได้ดำเนินการโดยใช้มาตรการต่างๆในการปรับตัวทางเศรษฐกิจ(Economic Adjustment)เป็นระยะๆ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เศรษฐกิจหันเหไปจากเดิมที่เน้นพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้า(Import substitution Industries)มาเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เน้นการส่งออก(Export Led-Growth)เป็นหลัก นโยบายสำคัญของมาตรการดังกล่าวได้รับคำแนะนำจากธนาคาร โลก(World Bank) ในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เน้นแรงงาน(Labour Intensive) เพราะเห็นศักยภาพในการแข่งขันทางการค้าของไทยที่มีค่าแรงถูก (ดูรายละเอียดใน Hewison, 1987:19) การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดจากมาตรการทางเศรษฐกิจเช่น การลดอัตราแลกเปลี่ยน การเปลี่ยนแปลงค่าธรรมเนียมและภาษีต่างๆ นโยบายการให้สินเชื่อกใหม่และการปรับปรุงกลไกต่างๆเพื่อส่งเสริมการส่งออก การปรับตัวดังกล่าวยังถูกกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529) ในรูปของการเรียกร้องให้มันโยบายการเงินที่มีวินัย ลดทอนการใช้จ่ายภายในประเทศ ยกเลิกนโยบายสนับสนุนอัฐมรัฐวิสาหกิจจำนวนมาก เพิ่มอัตราภาษี นอกจากนี้แผนพัฒน์ฯ ฉบับดังกล่าวยังได้เห็นความสำคัญของการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคเอกชนด้วย (อุกฤษฏ์ ปีทมานันท์, 2534 :10) ซึ่งเป็นที่มาของแนวคิดการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐบาลกับเอกชน(กรอ.)

รัฐบาลพลเอกเปรม ได้นำเอาแนวคิดเกี่ยวกับการร่วมมือระหว่างรัฐกับทุนมาดำเนินการอย่างจริงจังและตั้งองค์กรตัวแทนฝ่ายทุนทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมอย่างทั่วหน้า อันได้แก่สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย สมาคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยและสมาคมธนาคารไทย องค์กรทั้งสามได้ร่วมมือกันให้ข้อเสนอแนะด้านต่างๆและเข้าร่วมประชุมกับรัฐบาลในการวางมาตรการเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจเป็นระยะๆ บุคคลสำคัญในรัฐบาลซึ่งผลักดันแนวคิดนี้อย่างแข็งขันและมีส่วนสำคัญในฐานะตัวเชื่อมระหว่างรัฐกับนายทุน คือ นายบุญชู โรจนเสถียร อดีต นายธนาคารและผู้นำกลุ่มทุนคนสำคัญ ผู้ดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น (อนุสรณ์ ถิมมณี, 2539:156)

การร่วมมือระหว่างรัฐกับทุนดังกล่าวนี้ ต่อมาได้พัฒนาเป็นคณะกรรมการพิเศษขึ้นมา คณะกรรมการหนึ่ง เมื่อกลางปี 2524 นั่นคือ คณะกรรมการร่วมภาครัฐบาลกับเอกชนเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ(กรอ.) คณะกรรมการดังกล่าวมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ฝ่ายรัฐนั้นมีรัฐมนตรีจากกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี และตัวแทนจากกลไกด้านเศรษฐกิจของรัฐเป็นกรรมการ ส่วนฝ่ายทุนมีตัวแทนจากองค์กรหลักทั้ง 3 องค์กร คือ สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย สมาคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยและสมาคมธนาคารไทย เมื่อพิจารณาโครงสร้างของคณะกรรมการชุดดังกล่าวย่อมจะเห็นได้ว่ารัฐบาลได้ให้ความสำคัญแก่กลไกชุดนี้

มาก เพราะการประชุมของคณะกรรมการนี้เหมือนกับการนำเอาคณะรัฐมนตรีฝ่ายเศรษฐกิจหรือคณะกรรมการกำกับนโยบายเศรษฐกิจแห่งชาติส่วนใหญ่เข้ามาประชุมร่วมกับฝ่ายทุน ดังนั้นการประชุมของคณะกรรมการชุดนี้ซึ่งมีขึ้นเดือนละครั้ง จึงเกือบมีผลในทางปฏิบัติเช่นเดียวกับผลของการประชุมคณะรัฐมนตรี เพียงแต่ต้องนำมาเข้าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเศรษฐกิจ เพื่อพิจารณากันภายในอีกครั้งหนึ่งเท่านั้น (อนุสรณ์ ลีम्मณี, 2539:156-157) จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มทุนจะมีลักษณะเป็นแนวระนาบ(Horizontal Relationship)กันมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นการขึ้นมามีบทบาทมากขึ้นในทางการเมืองของนายทุนภายในประเทศ

กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ในปี 2521-2522

สำหรับสภาพของระบบเศรษฐกิจในระยะเวลาดังกล่าวโดยทั่วไป จะมีลักษณะโครงสร้างของการกระจุกตัวของทุนค่อนข้างสูงมีการศึกษากลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่โดยพิจารณาจากทรัพย์สินของบริษัทธุรกิจที่อยู่ในอำนาจของกลุ่มธนาคารพาณิชย์และกลุ่มธุรกิจในช่วงปี 2521-2522 ซึ่งพอจะสรุปเป็นข้อสังเกตบางประการดังนี้(เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสวีธรรม, 2548)

ประการแรก กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ของประเทศไทยในสมัยนั้นมักจะเป็นกลุ่มธุรกิจการเงินหรือกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธุรกิจการเงิน ซึ่งได้แก่ธนาคารพาณิชย์และบริษัทเงินทุน ขนาดของกลุ่มธุรกิจซึ่งพิจารณาจากจำนวนทรัพย์สินในบริษัทธุรกิจตั้งแต่ 500 ล้านบาทขึ้นไปมีจำนวน 65 กลุ่ม มีสินทรัพย์รวมกันมีมูลค่าประมาณ 420,386 ล้านบาท โดยมีนายทุนธนาคารพาณิชย์เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด

ประการที่สอง กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ในสมัยนั้น ส่วนใหญ่จะประกอบธุรกิจทางการค้าและการเงินเป็นส่วนใหญ่ ส่วนธุรกิจที่เป็นอุตสาหกรรมก็มักจะเป็นในรูปของการร่วมทุนกับบริษัทต่างชาติหรือการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้าจากต่างประเทศและเริ่มพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก สำหรับธุรกิจทางการสื่อสารและโทรคมนาคมนั้นยังเป็นธุรกิจขนาดเล็กหรือเป็นบริษัทตัวแทนจากต่างประเทศ ซึ่งไม่ค่อยจะมีความสำคัญในสมัยนั้น

ประการที่สาม กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่มักจะเกี่ยวพันกับกลุ่มการเมืองหรือพรรคการเมืองในลักษณะอุปถัมภ์โดยกลุ่มธุรกิจเป็นฝ่ายให้เงินและผลประโยชน์แก่กลุ่มที่กุมอำนาจทางการเมืองเพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์และการคุ้มครองจากกลุ่มที่มีอำนาจทางการเมือง อย่างไรก็ตาม เมื่อการเมืองในระบบการแข่งขันแบบประชาธิปไตยมีความต่อเนื่องยาวนานมากขึ้น ผู้นำธุรกิจก็เริ่มเข้าสู่ระบบการเมืองเปิดเผยมากขึ้น

การเกาะกลุ่มของกลุ่มทุนธนาคารซึ่งนอกจากจะแสดงออกถึงการแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกันในทางเศรษฐกิจแล้ว กลุ่มทุนธนาคารยังได้แสดงบทบาททางการเมืองโดยแสดงออกชัดเจนในฐานะกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง ซึ่งเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดนโยบายของรัฐอย่างชัดเจนและเปิดเผยในฐานะกลุ่มผลประโยชน์ทั้งในรูปการมีตัวแทนผลประโยชน์ในรัฐบาลและใน

รัฐสภา บทบาททางการเมืองของกลุ่มธนาคารจะแสดงออกโดยผ่านองค์กรที่เรียกว่า “สมาคมธนาคารไทย” ซึ่งเป็นตัวแทนองค์กรผลประโยชน์ชัดเจน(สุนัย จุลพงศธร, 2543 :183)

นอกจากนี้ยังมี การรวมกลุ่มของนายทุนเป็นองค์กรอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งค่อยๆเริ่มมีความสำคัญกับสมาคมธนาคารไทย และสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย กลุ่มนายทุนดังกล่าวคือ กลุ่มนายทุนการค้าซึ่งได้มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยดังที่กล่าวมาในตอนต้น ได้มีการรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมการค้าและหอการค้าไทย ซึ่งในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์กลุ่มนายทุนดังกล่าวได้เข้ามามีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจของไทยเป็นอย่างมาก(ดูเพิ่มเติมใน ฌรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, มปป.;อนุสรณ์ ลิมมณี, 2539;อนุก เหล่าธรรมทัศน์, 2539)

เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม(2525:205)ได้วิเคราะห์ปัญหาในเรื่องการกระจุกตัวของธุรกิจ เรื่องการเป็นเจ้าของธุรกิจในประเทศไทย โดยได้สรุปว่า การประกอบธุรกิจแขนงต่างๆในประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่มีการกระจุกตัวทางธุรกิจมากขึ้น โดยธุรกิจเหล่านั้นอยู่ในความควบคุมของคนเพียงกลุ่มน้อยมากขึ้นทุกที และรัฐบาลก็ไม่สามารถป้องกันมิให้ธุรกิจเอารัดเอาเปรียบประชาชนอย่างได้ผล ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในปัจจุบันจะขึ้นอยู่กับคามมีจิตสำนึกและความมีประสิทธิภาพในการทำงานของธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีอำนาจผูกขาดเป็นสำคัญ ลักษณะของธุรกิจผูกขาดมิได้มีเพียงธุรกิจในกลุ่มการเงินการธนาคารเพียงอย่างเดียว แต่ในธุรกิจอื่นเช่น ภาคอุตสาหกรรม และการส่งออก ก็มีลักษณะที่เป็นธุรกิจขนาดใหญ่และมีการผูกขาดด้วยเช่นกัน(ดูเพิ่มเติมในเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, 2525,ตารางตั้งแต่นำ 17-22) ดังนั้นก็สามารถสรุปโดยนัยยะดังกล่าวได้ว่าระบบเศรษฐกิจของไทยโดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมานั้นนายทุนไทยได้พัฒนาวิธีการผลิตทางเศรษฐกิจไปเหนือกว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทั่วไปในลักษณะที่มีการแข่งขันเสรี แต่มีลักษณะเป็นทุนนิยมผูกขาด(Monopoly Capitalism) ในระบบเศรษฐกิจในภาพรวมในภาคการผลิตทั้งในภาคการเงินการธนาคาร ภาคอุตสาหกรรมและการส่งออก ซึ่งมีนายทุนรายใหญ่ที่ผูกขาดและมีอำนาจเหนือตลาดที่เป็นผู้คอยควบคุมทิศทางการเศรษฐกิจของประเทศเอาไว้

ระยะที่สี่ พ.ศ. 2530-2540

:การพัฒนาของกลุ่มทุนใหม่ในบริบทเศรษฐกิจการเมืองเสรี

เมื่อมาถึงรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ คือช่วงระหว่างเดือนสิงหาคม 2531 ถึง 23 กุมภาพันธ์ 2534 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สร้างสรรค์ให้แก่ชนชั้นนายทุนไทยเป็นอย่างยิ่ง (อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, 2534 :14) เพราะทันทีที่ได้ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เขาได้กล่าวว่าจะแปรสนามรบในอินโดจีนให้เป็นตลาดการค้าสำหรับประเทศไทย คำประกาศดังกล่าวเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความพยายามในการเพิ่มศักยภาพทางการผลิตภายในประเทศ โดยอาศัยประเทศในอินโดจีน

เป็นตลาดการค้าในการระบายสินค้าของไทย นอกจากนี้การสานต่อโครงการ Eastern Seaboard จากรัฐบาลก่อน ก็คือช่องทางระบายออกของสินค้าที่มีมูลค่านับ 100,000 ล้านบาทสู่ตลาดโลกโดยใช้ต้นทุนต่ำ(อุกฤษฏ์ ปีทมนันท์, 2534 :14)

ทันทีที่ดำเนินนโยบายแสวงหาตลาดใหม่ๆในอินโดจีนและรักษาตลาดเก่าๆในสหรัฐอเมริกา รัฐบาลชาติชายได้วางแนวคิดเรื่อง Data Processing Zone หรือ DPZ ซึ่งหมายถึงการวางโครงสร้างของโทรคมนาคมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางโทรคมนาคมในภูมิภาคนี้ เพื่อให้ไทยเป็น Gate Way สำหรับสหรัฐอเมริกา ยุโรป แอฟริกา ที่ต้องการติดต่อมายังภูมิภาคนี้ และเลขเข้าไปในอินโดจีนเมื่อเขาเลิกรบกันแล้วโดยผ่าน DPZ ของไทย(อุกฤษฏ์ ปีทมนันท์, 2534 :16) พร้อมกันนี้ เมื่อมีตลาดใหม่แล้ว ลำพังปริมาณทุนไทยในช่วงสมัยรัฐบาลชาติชายที่ติดขัดอยู่กับการบริหารแบบเก่าๆ ย่อมไม่เพียงพอต่อการลงทุนในอนาคต ดังนั้นรัฐบาลชาติชายจึงทดลองเสนอการเพิ่มปริมาณของไทยโดยการแปรรูปทุนรัฐวิสาหกิจเป็นทุนของเอกชน ทั้งในแง่การเสนอให้เอกชนเข้าร่วมกันพัฒนาทุนในกรณีโครงการโทรศัพท์ 3 ล้านเลขหมายขององค์การโทรศัพท์ ตลอดจนอาศัยวิธีการระดมทุนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยในกรณีบริษัทการบินไทย จำกัด(อุกฤษฏ์ ปีทมนันท์, 2534 :16)

เนื่องจาก ความต่อเนื่องของการเข้ามาของนวัตกรรมทางเทคโนโลยี ในระดับ micro-electronics ได้ก่อให้เกิดระบบคอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับวงจรโทรทัศน์ นักลงทุนจากต่างประเทศพร้อมที่จะเข้ามาขยายฐานการผลิตในประเทศไทย อีกทั้งรัฐบาลไทยได้เปิดให้มีการแปรรูปรัฐวิสาหกิจเกี่ยวกับการโทรคมนาคมภายในประเทศมากขึ้น ส่งผลให้กลุ่มทุนในประเทศ กล่าวคือ กลุ่มวิไลลักษณ์ กลุ่มสามารถ กลุ่มยูคอม กลุ่มจัสมิน อินเตอร์เนชั่นแนล กลุ่มเทเลคอม เอเชีย และ ที่สำคัญ คือ กลุ่มชินวัตร ได้รับโอกาสในการดำเนินธุรกิจสัมปทานจากรัฐ และขยายธุรกิจไปยังประเทศอินโดจีน ไม่ว่าจะเป็น พม่า จีน อินเดีย กลุ่มเหล่านี้เติบโตจากโครงการโทรคมนาคมและการสื่อสาร ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาล ความสำคัญเกี่ยวโยงระหว่างกลุ่มทุนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงเป็นเงื่อนไขพิเศษที่ทำให้กลุ่มทุนเหล่านี้เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว(Pahtmanand, 1999:62)

ในปี 2530-2539 ตลาดหุ้นบูม และการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ในปี 2530 เป็นช่วงยุคสำคัญของการเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจ ทั้งๆที่ความจริงแล้ว ประเทศไทยในปี 2527-2529 เกิดภาวะชะงักงันทางเศรษฐกิจอย่างหนัก นโยบายอนุรักษ์นิยมทางการเงิน ทำให้เกิดการเน้นการออมมากขึ้นและเน้นการลดหนี้สาธารณะลง ทำให้รัฐบาลมีงบประมาณสมดุลในปี 2530-2531 จากการมีนโยบายงบประมาณสมดุลทำให้เกิดโอกาสใหม่เกิดขึ้น การเพิ่มค่ามากขึ้นของเงินเยนญี่ปุ่น เงินวอนเกาหลี เงินดอลลาร์ได้หวั่น ทำให้เงินทุนไหลออกจากประเทศเหล่านั้นเข้าไปสู่ประเทศที่มีต้นทุนในการผลิตต่ำในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น(Pahtmanand, 1999:62)

ตั้งในปี 2530-2533 ประเทศไทยจึงกลายเป็นประเทศที่ดึงดูดนักลงทุนต่างประเทศ ให้มาสร้างฐานการผลิตอุตสาหกรรมภายในประเทศ มูลค่าผลตอบแทนการลงทุนเพิ่มขึ้นจาก 10 เป็น 20 เท่าของมูลค่าสินทรัพย์ในภาคการผลิตและกำไรจากมูลค่าหุ้น เนื่องจากการไหลเข้าของเงินเศรษฐกิจก็เริ่มโตขึ้น ส่งผลถึงความมั่งคั่งของประเทศ ขณะเดียวกัน นายกษชาติชาย ชุณหวัน ก็ยังกระตุ้นให้มูลค่าสินทรัพย์สูงขึ้นอีก โดยการเปิดให้มีระบบเสรีและมีการแข่งขันมากขึ้น (Pahtmanand, 1999:63)

การเปิดเสรีทางโทรคมนาคม

การเกิดขึ้นของนายทุนธุรกิจโทรคมนาคม ปรากฏผลเป็นจริงเนื่องจากการลดข้อจำกัด (deregulation) นโยบายทางโทรคมนาคมเรื่อยๆ ตั้งแต่ปี 2531 ซึ่งเมื่อก่อนผูกขาดโดยหน่วยงานของรัฐ เช่นองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย(ทศท.) และ การสื่อสารแห่งประเทศไทย(กสท.) (Pahtmanand, 1999:64)

การปฏิรูปเงื่อนไขทางโทรคมนาคม ตั้งแต่ปี ทศวรรษ 1980 ได้แบ่งออกเป็นสองระยะ (Pahtmanand, 1999:63)คือ

ระยะแรก ช่วงรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ และรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหวัน เป็นการผูกขาดโดยรัฐ(state monopoly) ต่อเนื่องในอุตสาหกรรมโทรคมนาคมและค่อยๆลดข้อจำกัด (deregulation) และให้ภาคเอกชนเข้าร่วมบริหารงานกับรัฐมากขึ้น ภายใต้รัฐบาลเปรม นโยบายโทรคมนาคมค่อนข้างจำกัด ถ้ารัฐบาลเปรมอยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อการเปลี่ยนผ่านจากระบบอำนาจนิยม(Authoritarian) ไปสู่ประชาธิปไตย การต่อสู้ขัดแย้งในนโยบายเปิดโทรคมนาคมเป็นการต่อสู้ระหว่าง ระบบราชการที่ต้องการคงรักษาอำนาจและผลประโยชน์ไว้กับภคานายทุนธุรกิจที่ต้องการผลักดันผลประโยชน์ของตนเองผ่านพรรคการเมืองที่ตนสนับสนุน

แต่การปฏิรูปดังกล่าวสำเร็จขึ้นได้ในสมัยพลเอกชาติชาย ซึ่งระบบการเมืองมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น มีพื้นฐานอยู่ที่พรรคการเมือง เมื่อกว่า 20 บริษัทได้รับใบอนุญาตให้ประกอบกิจการและลงทุนในกิจการโทรคมนาคม

ระยะที่สอง เป็นช่วงที่สิ้นสุดอำนาจของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ตั้งแต่การรัฐประหารเดือนกุมภาพันธ์ 2534 ตามด้วยรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน รัฐบาลพลเอกสุจินดา คราประยูร ในช่วงระยะเวลาสั้นๆ รัฐบาลอานันท์ รักษาการณ์อีกครั้ง และรัฐบาลชวนที่ผ่านการเลือกตั้ง ในปี 2535 ช่วงเวลาดังกล่าวมีการเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยการดำเนินการลดการผูกขาดในกิจการของรัฐ ปฏิรูปเศรษฐกิจไปสู่ระบบเสรีมากขึ้น โดยการแก้ไขกฎหมายเพื่อให้เกิดการลดข้อจำกัด (deregulation) ต่างๆ และมีการร่วมลงทุนระหว่างรัฐกับภาคเอกชนมากยิ่งขึ้น

ตั้งแต่ปี 2533 อุตสาหกรรมโทรคมนาคม ได้มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ มีผลิตภัณฑ์ต่างๆ หลากหลายขึ้น เช่น โทรศัพท์พื้นฐาน โทรศัพท์เคลื่อนที่ เเพจเจอร์ ระบบ Fiber-

Optic และ คาวเทียม นอกจากนี้มีการขยายหน่วยงานภาครัฐเช่น มีกรมไปรษณีย์ โทรเลข กระทรวงสื่อสารและโทรคมนาคม และสุดท้ายตลาดซอฟต์แวร์มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว (Pahtmanand, 1999:65)

การลดข้อจำกัด(deregulation) เป็นผลจากแรงกดดันจากภายนอกประเทศด้วยในการเปิดเสรีทางด้านโทรคมนาคมจากประเทศที่ทำธุรกิจเป็นหลัก เช่น สหรัฐ แคนาดา ญี่ปุ่น และประเทศในยุโรปต่างๆ แรงผลักดันนี้เกิดขึ้นจากการประชุมหลายครั้งในช่วงปี 2523 และชัดเจนมากขึ้นเมื่อมีข้อตกลงว่าด้วยเทคโนโลยีการสื่อสาร โทรคมนาคมในปี 2533 ผลกระทบสำคัญของข้อตกลงดังกล่าว ก็คือ เป็นการทำให้หลายระบบการร่วมทุน(Joint-venture) และเป็นการเปิดโอกาสให้นายทุนโทรคมนาคมของไทย ได้เติบโตขึ้นภายใต้นโยบายการลดข้อจำกัด(deregulation) ในปี 2521 (Pahtmanand, 1999:66)

ขณะที่ผลของการลดข้อจำกัดดังกล่าว ตลาดโทรคมนาคมของไทยซึ่งเริ่มจากทศวรรษ 2530 ทำให้เกิดมีการแข่งขันกันมากขึ้น ปัจจุบันมีระบบปฏิบัติการโทรศัพท์ 2 ระบบคือ Analogue กับ Digital ผู้ประกอบการทางโทรศัพท์ 4 ราย และบริษัทผู้ให้บริการเพจเจอร์ 2 ราย(Pahtmanand, 1999:66)

การเติบโตของทุนโทรคมนาคมในปัจจุบันถือได้เป็นทุนที่เกิดใหม่ พร้อมๆกับการปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวคู่ระหว่างรัฐกับนายทุนโทรคมนาคม ทุนโทรคมนาคมที่ปัจจุบันมีอิทธิพลเหนือตลาดในปัจจุบันและส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจการเมืองไทยในปัจจุบัน ซึ่งก็คือ ทุนที่นักวิชาการเรียกว่ากลุ่มทุนชินวัตรนั่นเอง

เศรษฐกิจการเมืองไทยกับการสะสมทุนของกลุ่มทุนชินวัตร

พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรก้าวเข้าสู่วงการธุรกิจภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองไทยที่มีความจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์กับผู้มีอำนาจในวงการเมืองและระบบราชการเพื่อแลกกับโอกาสและผลประโยชน์ทางธุรกิจที่จะได้รับ โดยเฉพาะธุรกิจสัมปทาน ซึ่งนอกจากเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ที่รัฐจะได้รับเป็นการตอบแทนแล้วยังเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจทางการเมือง ซึ่งเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการตัดสินใจว่าใครจะเป็นผู้ได้รับการพิจารณาให้เป็นผู้ดำเนินการในธุรกิจดังกล่าว (บุญอริ ยีหมะ, 2548)

ภายใต้โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองดังกล่าว พ.ต.ท.ทักษิณ ก็สั่งสมความมั่งคั่งในทางเศรษฐกิจจนสามารถเขยิบฐานะเข้าสู่อำนาจทางการเมืองด้วยวิธีการที่ไม่แตกต่างจากนักธุรกิจไทยโดยทั่วไปที่ประสบความสำเร็จด้วยการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้มีอำนาจทางการเมืองและวงราชการในแต่ละยุคสมัยเพื่อแลกกับโอกาสและผลประโยชน์ทางธุรกิจที่จะได้รับ เขาเคยให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจว่า "การเมืองกับธุรกิจแยกกันไม่ได้ เราต้องยอมรับความเป็นจริง การเมืองนั้นเหมือนดวงอาทิตย์ ธุรกิจนั้นเหมือนกับโลก ถ้าเข้าไปใกล้มันจะร้อน ถ้า

ออกมาไกลมันจะหนาว" (สรกถ อุดยานนท์, 2538 : 89) ด้วยเหตุนี้การดำเนินธุรกิจของเขาจึงเกี่ยวพันกับการสร้างความสัมพันธ์ตลอดมาทั้งการสร้างความสัมพันธ์กับนักการเมืองและข้าราชการที่มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจในองค์กร

นับจากปี 2533 ซึ่งองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย (ทศท.) และการสื่อสารแห่งประเทศไทย (กสท.) ได้เปิดให้เอกชนเข้ารับสัมปทานดำเนินกิจการโทรศัพท์เคลื่อนที่ ปรากฏว่า “เอไอเอส” ชนะการประมูล เนื่องจาก พ.ต.ท.ทักษิณ ได้เสนอผลประโยชน์แก่รัฐด้วยการประกันรายได้ขั้นต่ำถึง 13,000 ล้านบาท โดยเป้าหมายคือ การขายเครื่องโทรศัพท์มือถือให้ได้เดือนละ 20,000 เครื่องซึ่งนับเป็นเป้าหมายที่สูงมาก แต่พ.ต.ท.ทักษิณ ได้ให้พิสูจน์ให้เห็นว่าความตั้งใจของเขาเป็นไปได้จริง เมื่อ “เอไอเอส” สามารถทำกำไรอย่างมหาศาลเนื่องจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ทำให้ความต้องการของผู้ใช้โทรศัพท์มือถือมีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (พิทย์ พึ่งละออ, 2546:16)

แล้วในปี 2534 ถัดมาอีกเพียงปีเดียวเมื่อ พ.ต.ท. ทักษิณ นำ “เอไอเอส” เขาสู่ตลาดหลักทรัพย์ กลายสภาพเป็นบริษัท แอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส จำกัด (มหาชน) ก็ยิ่งทำให้กิจการโทรศัพท์เคลื่อนที่เติบโตแบบจุดไม่อยู่จากจำนวนผู้ใช้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่เซลล์ลูลาร์ 900 เพียง 2 แสนราย ในปี 2536 เมื่อเปิดเครือข่ายระบบดิจิตอล จีเอสเอ็ม อีระบบหนึ่ง ในปี 2537 ทำให้ยอดรวมของผู้ใช้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่ทั้ง 2 ระบบ รวมกันประมาณ 400,000 ราย กระทั่งปัจจุบัน ตลาดโทรศัพท์มือถือได้ขยายตัวมากกว่าธุรกิจประเภทใดๆ บริษัท แอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส จำกัด (มหาชน) มีผู้ใช้บริการทั้งหมดกว่า 10 ล้านราย(พิทย์ พึ่งละออ, 2546:16)

ในขณะที่ บริษัทแอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส จำกัด (มหาชน) ดำเนินการด้านโทรศัพท์มือถือเป็นหลัก ทั้งการขายเครื่อง การให้บริการ ภายใต้ระบบ จีเอสเอ็ม การขยายเครือข่าย ฯลฯ บริษัทชินวัตรเซกเทสไลท์ จำกัด (มหาชน) ดำเนินเรื่องธุรกิจดาวเทียม รับสัมปทานดาวเทียมไทยคมทั้ง 3 ดวง คือ ไทยคม 1 เอ, ไทยคม 2 และไทยคม 3 รวมทั้งดาวเทียม iSTAR บริษัท ชินคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ซึ่งถือเป็นบริษัทแม่ ก็ประกอบธุรกิจโดยการเข้าไปลงทุนและมีส่วนร่วมในการบริหารบริษัทที่ดำเนินธุรกิจในอุตสาหกรรมโทรคมนาคมสื่อสารหลายรูปแบบ ทั้งธุรกิจโทรคมนาคมสื่อสารไร้สาย, ธุรกิจสื่อสารดาวเทียมและธุรกิจต่างประเทศ ธุรกิจสื่อและโฆษณา, ธุรกิจอิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนี้ ยังซื้อหุ้นสถานีโทรทัศน์ไอทีวี, ธนาคารไทยพาณิชย์ และสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์(พิทย์ พึ่งละออ, 2546:17)

นอกจากนั้นยังปรากฏว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ได้เข้าซื้อกิจการหรือซื้อหุ้นในกิจการประเภทต่างๆ อีกมากมาย อาทิ โรงพยาบาล, อสังหาริมทรัพย์, อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ และคอมพิวเตอร์ ฯลฯ ไม่เพียงแต่ประเทศไทยเท่านั้น เครือชินวัตรยังขยายไปลงทุนในต่างประเทศ ในภูมิภาคเอเชียอีกนับสิบกิจการ โดยบริษัทชินวัตรเซกเทสไลท์ จำกัด (มหาชน) หรือ “ชินเซกฯ” ซึ่งดูแลการให้บริการทางการสื่อสารผ่านดาวเทียม ที่มีรัศมีกำลังส่งสัญญาณครอบคลุมทวีปเอเชียและ

ออสเตรเลีย เป็นตัวจักรสำคัญในการขยายการลงทุนในประเทศต่างๆ อาทิ ในกัมพูชา มีบริษัท แคมโบเดีย ชินวัตร จำกัด ดำเนินกิจการโทรคมนาคม ทั้งการให้บริการโทรศัพท์พื้นฐานภายใต้ระบบ WLL 450 MHz, ระบบ WLL 1800 MHz และระบบ GSM 1800 MHz นอกจากนี้ยังมีสถานีโทรทัศน์ TVK ของกัมพูชายังเช่าช่องสัญญาณดาวเทียมไทยคม 3 เป็นเวลา 5 ปี (พิทย์ พึ่งละออ, 2546:17)

ในพม่า ชินแซทฯ ได้ลงนาม BAGAN Cybertech IDC & Teleport ซึ่งรัฐวิสาหกิจผู้ให้บริการสื่อสารโทรคมนาคมครบวงจรในประเทศพม่า ทั้งบริการ VSAT บริการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต, อินทราเน็ต และเครือข่ายโทรศัพท์ทางไกลในชนบทร่วมกับกระทรวงคมนาคมของประเทศพม่า โดยการให้เช่าใช้เครื่องบริการจากดาวเทียม iSTAR และมาเลเซีย ชินแซทฯ ได้ร่วมมือกับ บริษัท เบย์คอมเอสดีเอ็น เบอร์ฮาด ให้บริการสื่อสารโทรคมนาคมระดับชาติในประเทศมาเลเซีย ในหมู่เกาะชวาบาหลี และซาราวัก โดยให้บริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงผ่านดาวเทียมไทยคม 3 และ iSTAR นอกจากนี้ ชินแซทฯ ยังมีลูกค้าที่เช่าช่องสัญญาณดาวเทียมไทยคมและดาวเทียม iSTAR ในอินเดีย ปากีสถาน บังกลาเทศ และมัลดีฟ อีกด้วย โดยเฉพาะในจีน ชินแซทฯ ได้ร่วมมือกับ ไชน่า เรลเวย์ (เอเชีย-แปซิฟิก) ซึ่งเป็นบริษัทในเครือของไชน่า เรลเวย์ คอมมูนิเคชั่น ในการเป็นผู้ให้บริการสื่อสารโทรคมนาคมระดับชาติรายเดียวในประเทศจีน โดยจะใช้งานมากกว่า 20% ของช่องสัญญาณของดาวเทียม iSTAR(พิทย์ พึ่งละออ, 2546:17)

ในปัจจุบัน เครือข่ายธุรกิจของเครือชินวัตรจึงนับเป็นกลุ่มทุนโทรคมนาคมสื่อสารขนาดใหญ่และแข็งแกร่งที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แข็งแกร่งมากและยากที่กลุ่มทุนโทรคมนาคมสื่อสารอื่นๆจะมาเทียบได้ ความสำเร็จเครือชินวัตรนั้น การันตีได้จากการที่บริษัทแอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส จำกัด (มหาชน) ได้รับการยอมรับจาก 200 สถาบันการเงินชั้นนำของโลก ให้เป็นบริษัทที่มีการบริหารจัดการดีที่สุดในประเทศไทยเป็นอันดับ 1 ประจำปี 2544 ผ่านนิตยสารชื่อดังของ เอเชียถึง 3 ฉบับ ด้วยกัน ได้แก่ เอเชีย มั่นนี้, ไฟแนนซ์ เอเชีย และฟาร์อีสเทิร์นอีโคโนมิค รีวิว(พิทย์ พึ่งละออ, 2546:17)

ความมั่งคั่งของ พ.ต.ท.ทักษิณ กล่าวโดยสรุปมาจากผลประโยชน์ที่ได้รับในการดำเนินธุรกิจภายใต้บริษัท ชินคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ซึ่งเติบโตและเปลี่ยนแปลงชื่อจากบริษัทชินวัตร คอมพิวเตอร์ เซอร์วิส แอนด์ อินเวสเมนต์ จำกัด ก่อตั้งเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2526 ประกอบธุรกิจหลักจำหน่ายและให้เช่าคอมพิวเตอร์ขนาดกลางและขนาดใหญ่ ปัจจุบัน บมจ. ชินคอร์ปอเรชั่น ดำเนินธุรกิจในรูปแบบ Holding Company เข้าถือหุ้นในบริษัทลูกที่ดำเนินธุรกิจการโทรคมนาคมสื่อสาร (รัตนพงษ์ สอนสุภาพและประจักษ์ น้าประสานไทย, 2546 : 94-105; ธวัชชัยพีชผล, 2545 : 39-81)

ปัจจุบัน บมจ. ชินคอร์ปอเรชั่น ประกอบธุรกิจเป็น Holding Company โดยเข้าไปถือหุ้นในบริษัทที่ดำเนินธุรกิจสื่อสารโทรคมนาคม สามารถจำแนกสายธุรกิจหลัก ๆ ได้ ดังนี้(ดู ตาราง 3.2)

ตารางที่ 3.2 แสดงธุรกิจในเครือของบริษัทชินคอร์ปอเรชั่น จำกัด(มหาชน)

ประเภทธุรกิจ	ลักษณะธุรกิจ	ชื่อบริษัท
1.ธุรกิจโทรคมนาคม สื่อสารไร้สาย	ให้บริการ โทรศัพท์เคลื่อนที่ ระบบจีเอสเอ็ม แอดวานซ์, จีเอส เอ็ม 1800 และระบบวันทูคอล	1. บ. แอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส จำกัด (มหาชน) 2. บ. แอดวานซ์ ไวร์เลส มาร์เก็ต ติ้ง จำกัด 3. บ. ดิจิตอลโฟน จำกัด
2.ธุรกิจสื่อสารดาวเทียม และธุรกิจระหว่างประเทศ	ให้บริการเช่าช่องสัญญาณ ดาวเทียมไทยคม, บริการด้าน อินเทอร์เน็ตความเร็วสูง และการ เข้าร่วมลงทุนในโครงข่าย โทรคมนาคมในกลุ่มประเทศอิน โดจีน	1. บ. ชินแซทเทลไลท์ จำกัด (มหาชน) 2.บ.ชินบรอดแบนด์ อินเทอร์เน็ต (ประเทศไทย) จำกัด 3.บ.ซี.เอส.คอมมิวนิเคชั่นส์ จำกัด 4. บ. กัมพูชา ชินวัตร จำกัด 5. บ. ลาว โทรคมนาคม จำกัด
3.ธุรกิจสื่อและโฆษณา	ผลิตสื่อและโฆษณา	1.บ.ไอทีวี จำกัด(มหาชน) 2.บ.เอสซี แมทซ์บ็อกซ์ จำกัด
4.ธุรกิจอิเล็กทรอนิกส์	ดำเนินธุรกิจพิมพ์และเผยแพร่ สมุดโทรศัพท์หน้าขาวและหน้า เหลืองและธุรกิจอินเทอร์เน็ตครบ วงจร	1. บ.เทเลอินโฟมีเดีย จำกัด 2. บ. ชินเน็ตคอม จำกัด 3. บ. ไอที แอปพลิเคชันส์ แอนด์ เซอร์วิส จำกัด

ที่มา : รัตพงษ์ สอนสุภาพและประจักษ์ น้าประสานไทย,2545:31-95

แม้ว่าเขาปฏิเสธเรื่องการไร้สายสัมพันธ์ส่วนตัวโดยตรงในการทำธุรกิจ ด้วยการอ้างว่าความสำเร็จทางธุรกิจเป็นผลมาจากประสบการณ์ที่เคยอยู่ในระบบราชการทำให้เข้าใจกฎระเบียบของทางราชการ จึงเป็นการง่ายในการดำเนินธุรกิจก็ตาม (สรกต อุดุลยานนท์, 2538 : 34; วัลยา, 2544 : 112) เพราะปรากฏในภายหลังว่าบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการพิจารณาอนุมัติ และทำให้บริษัทของเขาสามารถดำเนินธุรกิจสัมปทานได้เช่น โทรศัพท์มือถือ เมื่อเกษียณอายุราชการแล้ว บุคคลเหล่านี้ได้ เข้าทำงานในตำแหน่งบริหารของบริษัทในเครือชินวัตร เช่น ไพบุลย์ ลิ้มปพยอม อดีตผู้อำนวยการองค์การโทรศัพท์ ปัจจุบันเป็นประธานกรรมการบริหารกลุ่มชินวัตร บุญฤดี ปลั่ง

ศิริ อดีตผู้อำนวยการกองโทรศัพท์ระหว่างประเทศ เป็นกรรมการผู้อำนวยการกลุ่มชินวัตร เป็นต้น (รุจน์ มัณชิรา, 2544 : 86)

ในช่วงเวลานั้นการดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีนับว่าเป็นธุรกิจสมัยใหม่ในสังคมไทย ในสถานะที่เศรษฐกิจไทยมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วภายใต้ระบอบการเมืองที่มีเสถียรภาพสูง จากการบริหารประเทศของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี สังคมจึงมีความต้องการเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพิ่มมากขึ้นเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง แต่กระนั้น แม้ว่าการทำธุรกิจนี้กับกรมตำรวจเป็นสิ่งที่ดำเนินไปตามครรลองปกติของการทำธุรกิจ แต่ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการที่เคอร์รับราชการตำรวจและเคยดำรงตำแหน่งรองผู้อำนวยการศูนย์ประมวลข่าวสาร กรมตำรวจ เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเริ่มต้นทำธุรกิจที่มีความเกี่ยวข้องกับหน่วยงานของรัฐและการเมืองอย่างธุรกิจสัมปทานในช่วงเวลาต่อมา

ดังนั้น ถึงแม้ว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ดำเนินธุรกิจทางด้านโทรคมนาคมสื่อสารที่ถูกเรียกขานว่าเป็นธุรกิจในโลกยุคคลื่นลูกที่สามซึ่งมีผลตอบแทนทางธุรกิจสูงเมื่อเทียบกับการลงทุนในธุรกิจคลื่นลูกที่หนึ่งและสองในช่วงที่ผ่านมาอย่างธุรกิจการเงิน การธนาคารและอุตสาหกรรมการผลิต การก่อสร้าง แต่เขายังคงใช้วิธีการสร้างความเติบโตทางธุรกิจในรูปแบบเดิมที่ไม่แตกต่างจากภาคธุรกิจดังกล่าว ด้วยการใช้ความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในการสร้างความสะดวกในการดำเนินธุรกิจ สภาพการดำเนินธุรกิจของเขาจึงเป็นส่วนผสมของความใหม่กับความเก่าเข้าด้วยกัน(บุญอริ ยีหะ, 2547)

รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน กับกระบวนการนำไปสู่เศรษฐกิจที่เสรี

หลังจากมีการรัฐประหารรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในปี 2534 โดยคณะ รสช. ซึ่งได้แต่งตั้งนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี มาตรการทางเศรษฐกิจที่ส่งเสริมความเสรีทางเศรษฐกิจของรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน มีมาตรการที่สำคัญๆ 3 ประการ(อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, 2534 :22) คือ

ประการแรก เป็นมาตรการทางภาษี อันประกอบด้วย การปรับปรุงภาษีสินค้านำเข้า คือ คอมพิวเตอร์และส่วนประกอบรถยนต์ต่างประเทศและอุปกรณ์ การลดภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา การประกาศจะใช้ภาษีมูลค่าเพิ่มในวันที่ 1 มกราคม 2535 การแก้ไขประมวลรัษฎากรที่จะให้บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ได้รับการยกเว้นภาษีจากเงินปันผล หรือที่เรียกว่า ภาษีบริษัท โฮลดิ้ง คอมปะนี

ประการที่สอง ออกพระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์(Security Investment Board-SIB)

ประการที่สาม มาตรการยกเลิกการผูกขาดอุตสาหกรรมอันประกอบด้วย การยกเลิกการอนุญาตการขายยาแก้ปวดผสมกาเฟอีนของกระทรวงสาธารณสุข ประกาศยกเลิกนโยบาย

อุตสาหกรรมห้ามตั้งหรือขยายโรงงาน 6 ประเภท กำลังพิจารณา นโยบายอุตสาหกรรมห้ามตั้งหรือขยายโรงงาน 13 ประเภท

มาตรการเหล่านี้ ก่อให้เกิดผลในเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน (อุกฤษฏ์ ปีทมานันท์, 2534 :23) กล่าวคือ

ประการแรก การที่อาศัยเวลาไม่ถึงเดือน รัฐบาลชุดนี้กล้าที่จะออกคำสั่งยกเลิกการอนุญาตการขายยาแก้ปวดผสมกาเฟอีนของกระทรวงสาธารณสุขของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งยังผลให้กิจการของบริษัท เช่น ยาต้มใจ ยาต้มประเภทยาสูบกำลังเช่น ลิโพวิตันดี เอ็ม 100 เอ็ม 150 และฉลามขาว เป็นต้น ต้องประสบกับการสูญเสียรายได้นับหลายร้อยล้านบาทต่อปี ซึ่งสาระสำคัญของมาตรการดังกล่าวอยู่ที่เป็นการครั้งแรกที่มีการทำลายธุรกิจผูกขาดที่มีชีวิตยืนยาวมานาน คือ ราว 90 ปีมาแล้ว ในระบบเศรษฐกิจแบบผูกขาดของเมืองไทย ซึ่งย่อมความว่า มาตรการนี้แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลชุดนี้มองเห็น เข้าใจและตั้งใจจะทำลายระบบธุรกิจผูกขาดนั่นเอง

และอีกไม่นานรัฐบาลนายอานันท์ ก็ตัดสินใจยกเลิกอุตสาหกรรมอื่นๆ ที่เป็นอุตสาหกรรมผูกขาดอีก 10 ประเภท โดยประกาศยกเลิกนโยบายอุตสาหกรรมห้ามตั้งหรือขยายโรงงาน 10 ประเภทในวันที่ 22 มีนาคม 2534 อันได้แก่ อุตสาหกรรมยางมะตอยน้ำ อุตสาหกรรมผลิตกระสอบพลาสติก อุตสาหกรรมสายไฟฟ้า อุตสาหกรรมผลิตกรดกำมะถัน อุตสาหกรรมผลิตสารส้ม อุตสาหกรรมผลิตสารเคมีโพลีโอเทอโรโพลีโออล อุตสาหกรรมไม้ขีดไฟ อุตสาหกรรมน้ำแข็ง อุตสาหกรรมผลิต ดัดแปลง หรือซ่อมแซมเครื่องจักรสำหรับอุตสาหกรรมการทำเหมืองแร่ โรงสีข้าว

ในท้ายที่สุดรัฐบาลได้ตัดสินใจยกเลิกมาตรการสำคัญๆที่คุ้มครองอุตสาหกรรมภายในประเทศขนาดใหญ่ คือ อุตสาหกรรมประกอบรถยนต์ และอุตสาหกรรมที่มีขนาดสำหรับผู้ประกอบการที่เป็นคนไทยคือ อุตสาหกรรมคอมพิวเตอร์ และส่วนประกอบด้วย ซึ่งเกี่ยวกับความพยายามจะทำลายการผูกขาดด้วย

ประการที่สอง เมื่อทำลายการผูกขาดได้ ก็ต้องส่งเสริมผู้ประกอบการรายใหม่ๆ โดยรัฐบาลของนายอานันท์ ปันยารชุน ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติภาษีมูลค่าเพิ่ม คือ กฏและกติกานใหม่ของการจัดการเก็บภาษีที่ต้องการจะลดความซ้ำซ้อนในการจัดเก็บและให้ความเป็นธรรมกับผู้บริโภค และเป็นการเสริมสร้างความเป็นธรรมกับผู้ประกอบการรายใหม่ให้แข่งขันกับผู้ประกอบการ โดยอาศัยความได้เปรียบจากการหลีกเลี่ยงภาษี พร้อมกันนั้นรัฐบาลก็จะได้ประโยชน์ในแง่เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับรัฐมากกว่าการใช้ระบบภาษีการค้าแบบเก่าด้วย

ประการที่สาม รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุนยังเล็งเห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยให้มีความแข็งแกร่ง และมีศักยภาพเท่าเทียมกับคู่แข่งจากต่างประเทศได้นั้น รัฐบาลต้องกระตุ้น การพัฒนาตลาดทุนใหม่ๆ คือ ตลาดหลักทรัพย์(Security Market) และตลาดตราสารใหม่ๆ ความสำเร็จเป็นมากขึ้นและมากขึ้นเรื่อยๆ

ดังนั้น การแก้ไขประมวลรัษฎากรว่าด้วยการระเว้นการจัดเก็บภาษีจากเงินปันผลของบริษัทที่เข้าไปลงทุนถือหุ้นของหลักทรัพย์ในตลาดหลักทรัพย์ก็ดี หรือการออกพระราชบัญญัติหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ ซึ่งสาระสำคัญอันหนึ่ง คือ ระบบการเปิดเผยข้อมูลกิจการหลักทรัพย์ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ย่อมทำให้ตลาดทุนเหล่านี้มีโอกาสขยายตัวและจะกลายเป็นแหล่งระดมทุนเพื่อการประกอบการของชนชั้นนายทุนไทยในทศวรรษใหม่แทนธนาคารพาณิชย์ต่อไป(อุกฤษฏ์ ปีทมานันท์ , 2534 :25) และเป็นจังหวะก้าวที่ทำให้ทุนภายในประเทศมีความแข็งแกร่งมากขึ้น เมื่อทุนได้เข้าสู่ตลาดนั้นก็หมายถึง โครงสร้างและความสัมพันธ์ของผู้ถือหุ้นในบริษัทเอกชนก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม รูปแบบการบริหารมีลักษณะเป็นมืออาชีพ (professional) มากขึ้น ธุรกิจใดๆที่เริ่มต้นจากกิจการของครอบครัวก็มีการขยายขยายเป็นเป็นธุรกิจของระบบนายทุนเต็มตัวคือ ต้องมีความรับผิดชอบต่อผู้ถือหุ้น พร้อมๆกับการระดมทุนจากทั้งในและนอกประเทศ ทำให้นายทุนไทยเริ่มมีความแข็งแกร่งมากขึ้นเป็นลำดับ

มาตรการต่างๆที่รัฐบาลพยายามสร้างขึ้นมานับตั้งแต่การเปิดประเทศไปสู่ระบบเสรีมากขึ้น ก็เป็นที่เข้าใจในบางส่วนหนึ่งว่าเป็นตัวกระตุ้นให้นายทุนของไทยมีความเข้มแข็งและได้ก่อให้เกิดการสร้างโอกาสให้ทุนประเภทหนึ่งคือ ทุนสื่อสาร โทรคมนาคมได้ขึ้นมามีบทบาทสำคัญในทางเศรษฐกิจของไทย

รัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธกับวิกฤตเศรษฐกิจ ปี 2540

การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องของไทยประสบปัญหาจนถึงขั้นวิกฤติในปี 2540 อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการที่ก่อตัวขึ้นมาก่อนหน้านี้ เช่น การที่เศรษฐกิจไทยพึ่งพาการค้าระหว่างประเทศสูง ปัญหาดุลบัญชีเดินสะพัดขาดดุลเรื้อรังอันเป็นผลมาจากมูลค่าสินค้านำเข้าที่สูงกว่าเนื่องจากต้องพึ่งพาสินค้าประเภททุนทั้งในรูปของเครื่องจักรและวัตถุดิบและระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจเน้นการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยมากขึ้น เพื่อสนองตอบกระแสวัฒนธรรมบริโภคนิยม ปัญหาความจำเป็นต้องพึ่งพาเงินทุนต่างประเทศมากจนเกินไปเพื่อรองรับการขยายตัวด้านการลงทุน โดยเฉพาะการขยายโรงงาน ซื่อสินค้าทุน นำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศเพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบการผลิตที่มีความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในระยะหลังที่เป็นเงินกู้ระยะสั้นและผู้กู้เป็นภาคเอกชนมากกว่าภาครัฐ ปัญหาการใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบตะกร้าเงิน (basket of currencies) ที่ผูกติดกับเงินสกุลดอลลาร์สหรัฐอเมริกามากกว่าสกุลเงินอื่น ทำให้ทิศทางของค่าเงินบาทเปลี่ยนแปลงตามความเคลื่อนไหวของค่าเงินดอลลาร์สหรัฐฯ แทนการเปลี่ยนแปลงตามความเป็นจริงในตลาดอัตราแลกเปลี่ยน ปัญหาภาวะเศรษฐกิจที่ราคาสินทรัพย์พุ่งขึ้นอย่างไร้เสถียรภาพจากการเก็งกำไรและการบริโภคอย่างฟุ่มเฟือย (บริษัทศูนย์วิจัยไทยพาณิชย์ จำกัด, 2541 : 2-20)

การแก้ไขปัญหามาของธนาคารแห่งประเทศไทย ส่งผลให้ต้องสูญเสียเงินทุนสำรองระหว่างประเทศเป็นระลอก การโจมตีค่าเงินบาทครั้งแรกเกิดขึ้นเมื่อเดือนธันวาคม ปี 2539 ธนาคารแห่ง

ประเทศไทยต้องสูญเสียเงินทุนสำรองระหว่างประเทศ 9,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี 2540 อีก 11,000 ดอลลาร์สหรัฐฯ และเดือนพฤษภาคม ปีเดียวกันอีก 4,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ การปกป้องค่าเงินบาทของธนาคารแห่งประเทศไทยยังดำเนินไปในรูปของการทำธุรกรรม swap ในปลายปี 2539 ธนาคารแห่งประเทศไทยต้องสูญเสียเงินทุนสำรองระหว่างประเทศจากการทำธุรกรรม swap เป็นจำนวนเงิน 4,750 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี 2540 อีก 12,200 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และในเดือนพฤษภาคม ปีเดียวกันอีก 25,500 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ จนส่งผลให้สิ้นเดือนมิถุนายน เงินสำรองระหว่างประเทศร่อยหรอจนเหลือเพียง 32,400 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งเป็นสัดส่วนที่ต่ำมากจนนำมาสู่การตัดสินใจประกาศลอยตัวค่าเงินบาทในเวลาต่อมา (Medhi Krongkaew, 1999 : 11-12)

ในสมัยรัฐบาล พล.อ. ชวลิต ยงใจยุทธ ธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศเปลี่ยนแปลงระบบอัตราแลกเปลี่ยนจากระบบตะกร้าเงินที่ผูกติดกับสกุลเงินสหรัฐฯ เป็นหลักมาเป็นระบบลอยตัวแบบมีการจัดการ (managed float) เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2540 ผลของการลอยตัวค่าเงินบาทในครั้งนี้ส่งผลทำให้ค่าเงินบาทอ่อนตัวลงทันทีและอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง สร้างผลกระทบในวงกว้างโดยเฉพาะภาคการเงินการธนาคาร การนำเข้าสินค้า ภาคการส่งออกที่พึ่งพาวัตถุดิบส่วนใหญ่ในต่างประเทศ ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และประชาชนโดยทั่วไป

วิกฤติเศรษฐกิจปี พ.ศ.2540 ได้ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อเศรษฐกิจและสังคมไทยจนบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ ซึ่งขยายตัวอย่างรวดเร็วจากผลพวงของการพัฒนาเศรษฐกิจที่เติบโตเป็นอย่างดีมาก่อนหน้านี้ รัฐบาลสั่งปิดกิจการเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้จำนวนมาก จากการปล่อยสินเชื่อเป็นจำนวนมากแก่ภาคธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงไม่ต่างกัน เพราะขาดกำลังซื้อและปริมาณของอุปทาน (supply) ที่ล้นเกินความต้องการของตลาด

ผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 ได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่เสียหายแก่กลุ่มทุนภาคอุตสาหกรรมและกลุ่มทุนการเงินการธนาคารส่วน มีปัจจัย 3 ส่วนที่สำคัญซึ่งทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมไทยต่อมาจนถึงปัจจุบัน ปัจจัยดังกล่าวได้แก่

ประการแรก กลุ่มทุนธุรกิจการเงินการธนาคารที่มีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจไทยมาอย่างยาวนาน เนื่องจากไม่เพียงผูกขาดในธุรกิจการเงินเท่านั้น แต่ยังแผ่ขยายอิทธิพลไปยังธุรกิจอื่น ๆ นอกภาคการเงิน โดยใช้ธุรกิจการเงินที่ตนเองมีอยู่เป็นฐานในการขยายตัว ต้องประสบกับปัญหาอย่างหนักจากหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้จำนวนมาก ผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจทำให้ธุรกิจธนาคารเปลี่ยนแปลงความเป็นเจ้าของจากตระกูลผู้มีอิทธิพลในสังคมไทยไปเป็นของทุนต่างชาติ ผลอย่างประการสำคัญก็คือ เกิดความอ่อนแอของกลุ่มทุนการเงินไทยซึ่งกว่าจะฟื้นตัวได้นั้น จำเป็นต้องใช้เวลานานพอสมควร

ประการที่สอง ภาคอุตสาหกรรมการผลิตเผชิญกับปัญหาการขาดเงินทุนหมุนเวียนอย่างรุนแรงจนนำไปสู่การปิดกิจการ หลายแห่งถูกเจ้าหนี้ฟ้องล้มละลาย สาเหตุมาจากการไม่สามารถหาแหล่งเงินกู้มาแก้ไขปัญหาสภาพคล่องได้เนื่องจากภาคการเงินการธนาคารไม่กล้าปล่อยสินเชื่อ เพราะห่วงเกรงจะเกิดปัญหาหนี้ไม่ก่อให้เกิดรายได้ซ้ำอีก

ประการที่สาม ผลกระทบของวิกฤติเศรษฐกิจข้างต้นก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคมตามมา ปัญหาการว่างงานจำนวนมากสาหัสจากการปิดกิจการของบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ การเลิกจ้างของธุรกิจธนาคารและภาคอุตสาหกรรมการผลิตที่ประสบกับภาวะล้มละลาย ต้องทยอยปิดกิจการ ขณะเดียวกัน ผลจากการที่ผู้ปกครองต้องออกจากงานส่งผลต่อเนื่องทำให้มีการลาออกกลางคันของนักเรียน เมื่อประชาชนไม่มีรายได้จากการทำงานก็จะส่งผลให้เกิดปัญหาค่าครองชีพของประชาชน และปัจจัยที่รุนแรงการลดลงของกำลังซื้อจากประชาชนได้ส่งผลกระทบต่อภาคการผลิตเป็นอย่างมาก และสิ่งดังกล่าวนี้จึงทำให้พรรคการเมืองที่เป็นรัฐบาลต่อจากรัฐบาลชวนจึงได้เสนอมติการที่แตกต่างไปจากเดิมที่เน้นเอาเงินไปอุดสถาบันทางการเงิน แต่เปลี่ยนมานำเงินไปให้แก่ภาคประชาชนในระดับรากหญ้าซึ่งเดือดร้อนในภาวะวิกฤติ ในรูปแบบนโยบายที่เรียกว่า ประชาานิยม (Populism) นัยหนึ่งเพื่อซื้อความสงบจากภาคประชาชน อีกนัยก็เพื่อรักษาอัตราการเติบโตของการพัฒนาการผลิตภาคอุตสาหกรรมให้ดำเนินต่อไปได้

ระยะที่ห้า พ.ศ.2540-ปัจจุบัน

**:บทบาทการฟื้นตัวของกลุ่มทุนใหม่และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจการเมือง
ภายหลังวิกฤติเศรษฐกิจ ปี 2540**

ในช่วงหลังปี 2540 ภายหลังจากเศรษฐกิจของไทยเริ่มฟื้นตัวและได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ในบางอุตสาหกรรม ระบบเศรษฐกิจมีการเชื่อมต่อกับเศรษฐกิจโลกอย่างมาก นโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาลได้เปิดทางให้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ขยายตัวอย่างเต็มที่ กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มทุนใหม่ที่เรียกกลุ่มทุน โทรคมนาคมได้ใช้ความได้เปรียบทางธุรกิจและการเข้าถึงแหล่งทุน เทคโนโลยีและอำนาจรัฐได้ขยายธุรกิจของตนอย่างมากมายและต่อเนื่อง จนสามารถเข้าครอบคลุมนเศรษฐกิจของประเทศไทยเกือบทั้งหมด

การเติบโตขึ้นของอุตสาหกรรมตลาดโทรศัพท์เคลื่อนที่ภายหลังวิกฤติเศรษฐกิจ

โทรศัพท์เคลื่อนที่ที่เป็นอุปกรณ์สื่อสารชนิดหนึ่งที่ได้รับคามนิยมมากในปัจจุบัน เนื่องจากสามารถนำติดตัวไปใช้ในสถานที่ต่างๆได้ตามต้องการ เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและปัญหาจราจรติดขัด ประเทศไทยได้เริ่มมีการให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่ครั้งแรกเมื่อปี 2529 หลังจากนั้นจำนวนผู้ใช้บริการมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นตามลำดับ จนสิ้นปี 2542 มีจำนวนผู้ใช้บริการรวมเกือบ

2.5 ล้านราย จำแนกเป็นระบบอนาล็อกและดิจิตอล สัดส่วนร้อยละ 48 และ 52 ตามลำดับ คิดเป็น อัตราโทรศัพท์มือถือต่อประชากรเท่ากับ 4 เลขหมายต่อประชากร 100 คน ใกล้เคียงกับฟิลิปปินส์ และจีน แต่ยังคงอยู่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับญี่ปุ่น ฮองกง ไต้หวัน เกาหลีใต้และมาเลเซีย(ศูนย์วิจัย ไทยพาณิชย์ จำกัด, 2545:113)

ผู้ให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่ในปัจจุบันมีจำนวน 6 ราย แบ่งเป็นรัฐวิสาหกิจ 2 ราย คือ ทศท. ผู้ให้บริการ NMT 470 และ กสท. ผู้ให้บริการ CDMA และบริษัทเอกชนที่ได้สัมปทานอีก 4 ราย คือ บมจ.แอดวานซ์ อินโฟ เซอร์วิส(AIS) ผู้ให้บริการ NMT900 และ GSM บมจ. โทเทิล แอด แชนแอนด์ คอมมิวนิเคชั่น (TAC) ผู้ให้บริการ World Phone 1800 บจ. ดิจิตอลโฟน(DPC) ผู้ให้บริการ PCN 1800 และ บจ. ไร้เลส คอมมิวนิเคชั่นเซอร์วิส(WCS) ผู้ให้บริการ PCN 1800 (ยังไม่เปิดให้บริการ) ทำให้การแข่งขันทางการตลาดค่อนข้างรุนแรง โดยกลยุทธ์หลักที่ยังใช้เป็นการลดค่าบริการเพื่อจูงใจลูกค้าให้มาใช้บริการ(ศูนย์วิจัยไทยพาณิชย์ จำกัด 2545:113) แต่ AIS เน้น ขยายเสถียรภาพ ทำให้ติดต่อได้สะดวกและง่ายขึ้น สายไม่หลุด

ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปี 2540 ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อ การขยายตัวของธุรกิจ โทรศัพท์เคลื่อนที่เช่นเดียวกับธุรกิจอื่นๆ โดยอัตราการขยายตัวในช่วงปี 2540 และ 2541 ชะลอตัวลงเหลือเพียงร้อยละ 6 ต่อปี หลังจากที่ยขยายตัวมากกว่าร้อยละ 30 ปี ในอดีต อย่างไรก็ตามอัตราการขยายตัวของตลาดโทรศัพท์เคลื่อนที่ในปี 2542 กลับมาปรับตัวดีขึ้นอีกครั้ง โดยขยายตัวร้อยละ 20 หรือ มีสมาชิกเพิ่มขึ้นประมาณ 40,000 ราย ส่วนใหญ่เป็นการเพิ่มขึ้นจากผู้บริการในระบบดิจิตอล ขณะที่ระบบอนาล็อกมีจำนวนผู้ใช้บริการลดลง ประกอบกับโทรศัพท์เคลื่อนที่ในระบบดิจิตอลได้มีการขยายเครือข่ายจนครอบคลุมพื้นที่ได้กว้างขวางมากขึ้น(ศูนย์วิจัยไทยพาณิชย์ จำกัด 2545:114)

สำหรับส่วนแบ่งตลาดโทรศัพท์เคลื่อนที่ของผู้ให้บริการแต่ละรายนั้น จะพบว่า ณ สิ้นสุดปี 2542 AIS และ TAC มีส่วนแบ่งตลาดรวมกันถึงร้อยละ 92 ของจำนวนเลขหมายทั้งหมดที่เหลืออีก ร้อยละ 8 เป็นผู้ให้บริการรายอื่นๆ (ศูนย์วิจัยไทยพาณิชย์ จำกัด, 2545:114)

แนวโน้มความต้องการใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ในปี 2543 และ 2544 คาดว่ายังขยายตัวเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 25 และ 16 เป็น 3.1 และ 3.2 ล้านเลขหมายตามลำดับ จากปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ คือ ประการแรก ภาวะเศรษฐกิจที่มีแนวโน้มปรับตัวดีขึ้น ประการที่สอง ผู้ให้บริการมีการเสนอบริการแบบ Pre-paid(จ่ายก่อน โทรทีหลัง ซึ่งมีค่าใช้จ่ายในการเริ่มใช้บริการต่ำกว่าแบบ Post-paid เนื่องจากราคาเครื่องถูกจ่ายต่ำและไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแรกเข้า (ค่าจดทะเบียนและประกันเลขหมาย) ทำให้สามารถขยายฐานลูกค้าได้กว้างขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นที่ยังไม่มีรายได้เป็นของตนเอง ประการที่สาม การพัฒนาเทคโนโลยี WAP (Wireless Application Protocol) จะทำให้ผู้ใช้ โทรศัพท์เคลื่อนที่ได้รับความสะดวกและรวดเร็วในการสื่อสารมากขึ้น และประการที่สี่ ภาวะการแข่งขันด้านการตลาดที่คาดว่าจะสูงขึ้น หลังจากกลุ่มชินคอร์ปและซีพีเข้าซื้อหุ้นของ DPC และ WCS เป็นลำดับ เนื่องจากจะทำให้ DPC และ WCS มีความแข็งแกร่งมากขึ้นด้านการเงินและการ

บริหาร ทำให้ความสามารถในการแข่งขันในตลาดโทรศัพท์เคลื่อนที่ดีขึ้น(ศูนย์วิจัยไทยพาณิชย์ จำกัด, 2545:115)

ทางด้านมูลค่าตลาดโทรศัพท์เคลื่อนที่ ซึ่งมีแหล่งรายได้มาจาก 2 ส่วนหลัก คือ รายได้จากค่าบริการและรายได้จากการจำหน่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่นั้นคาดว่าจะมีมูลค่าตลาดรวมสูงถึง 50,000 ล้านบาท ในปี 2544 เพิ่มขึ้นสูงขึ้นจากปี 2542 ที่มีมูลค่า 37,000 ล้านบาท ตามจำนวนผู้ใช้บริการที่ขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยรายได้จากค่าบริการจะทวีความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากผู้ให้บริการมีนโยบายในการขยายบริการเสริมต่างๆ เพื่อเพิ่มรายได้ ขณะที่รายได้จากการจำหน่ายโทรศัพท์เคลื่อนที่ที่มีสัดส่วนน้อยลง ตามแนวโน้มราคาโทรศัพท์เคลื่อนที่ ที่ลดลงจากอดีตค่อนข้างมาก (ศูนย์วิจัยไทยพาณิชย์ จำกัด, 2545:116)

โครงสร้างของระบบเศรษฐกิจของไทยในปัจจุบันอาจจะกล่าวได้ว่าอยู่ในยุคของระบบทุนนิยมผูกขาด(Monopoly Capitalism) เพราะเกิดการกระจุกตัวและการรวมศูนย์ของทุนอยู่ในมือของนายทุนเพียงไม่กี่คน ตัวอย่างเช่นกลุ่มทุนในสาขาสื่อสารและโทรคมนาคมเป็นต้น เมื่อพิจารณามูลค่าสินทรัพย์ทั้งหมดของบริษัทโทรคมนาคมไทยในตาราง 3.3 ข้างล่าง

ตารางที่ 3.3 มูลค่าสินทรัพย์ทั้งหมดของบริษัทโทรคมนาคมไทยระหว่างปี 2539-2545(ล้านบาท)

บริษัท/ปี	2539	2540	2541	2542	2543	2544	2545
1.TA	63,304	94,415	85,346	86,020	79,757	81,577	86,049
2.TT&T	30,595	48,453	44,339	44,339	47,726	34,357	32,681
3.JASMIN	12,784	19,875	20,440	21,743	19,382	17,009	16,129
4.ADVANCE	10,974	23,373	26,751	18,339	31,045	72,517	74,844
5.SATTEL	8,270	12,927	8,692	6,860	7,594	8,581	13,103
6.SHIN	27,117	50,800	46,607	11,006	17,775	17,398	20,191
7.UCOM	48,740	101,787	79,455	68,178	15,070	13,108	13,108
8.SAMART	7,413	12,626	16,073	12,619	12,328	6,781	8,935
9.SAMTEL	300	2,627	2,886	2,417	1,790	1,426	1,176
10.IEC	5,180	4,327	3,184	2,232	960	389	863

ที่มา: รวบรวมจากรายงานประจำปีของบริษัทต่างๆ,(อ้างใน McCargo and Pathamanand ,2005:38)

จากตารางจะพบว่าสินทรัพย์ของกลุ่มทุนโทรคมนาคมสื่อสารเมื่อรวมกันมีมูลค่ามหาศาล และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นทุกปี พัฒนาการของลักษณะการเติบโตของกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ในประเทศไทยในปัจจุบันจะพบว่ามึลักษณะของการขยายตัวทางธุรกิจที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ส่วน

ใหญ่จะเริ่มกิจการจากธุรกิจการค้า แล้วขยายธุรกิจเข้าสู่ธุรกิจการเงินและธุรกิจอุตสาหกรรม หลังจากนั้นจึงขยายตัวเข้าสู่ธุรกิจแขนงอื่น เช่น บริการและวิสาหกิจเกษตรกรรม รวมตลอดจนถึง การร่วมทุนกับธุรกิจต่างชาติและการขยายตัวไปลงทุนในต่างประเทศอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงการจัดรูปแบบองค์กร โดยพิจารณาจากจำนวนบริษัทต่างๆที่อยู่ในกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ แต่ละกลุ่มแล้วจะพบว่า ส่วนใหญ่จะกระจายในเครือของตนในการทำหน้าที่ใน 3 ลักษณะใหญ่ๆ (เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, 2525:24) คือ

1.บริษัทลงทุนหลัก จะเป็นบริษัทที่ทำหน้าที่ลงทุนถือหุ้นในบริษัทต่างๆที่อยู่ในเครือ โดยที่บริษัทลงทุนหลักจะทำหน้าที่กระจายการลงทุนบริษัทต่างๆเพื่อให้กลุ่มธุรกิจนั้นเป็นฝ่ายถือหุ้น รายใหญ่ที่สามารถควบคุมบริษัทในกลุ่มตนไว้ได้ บริษัทลงทุนหลักของแต่ละกลุ่มมักจะถือหุ้นโดยกลุ่มบุคคลภายในเครือญาติหรือกลุ่มคนใกล้ชิดกัน กลุ่มธุรกิจแต่ละกลุ่มจะมีบริษัทลงทุนหลัก จำนวนหลายบริษัท เช่นในกรณีของกลุ่มตระกูลโสภณพนิช มีบริษัทลงทุนหลักที่สำคัญเช่น บริษัทโสภณการลงทุน บริษัทโสภณการลงทุนจำกัด บริษัทชาติโรโสภณ จำกัด บริษัทวัฒน โชติ จำกัด บริษัทพัฒนาเชิดชู จำกัด บริษัทพัฒนาชดช้อย จำกัด บริษัท ชัยวัฒน์ จำกัดและบริษัทชาญวิวัฒน์ จำกัด เป็นต้น

2.บริษัทธุรกิจการเงิน กลุ่มบริษัทที่ดำเนินธุรกิจด้านการเงินจะได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ บริษัทประกันภัย บริษัทประกันชีวิต และบริษัทด้านบริการอื่นๆ กลุ่มบริษัทการเงินต่างๆ นอกจากจะดำเนินธุรกิจเพื่อหากำไรแล้ว ยังมีหน้าที่คอยระดมทุนและบริการต่างๆให้แก่กลุ่มธุรกิจ ในเครือของตนอีกด้วย

3.บริษัทการค้าอุตสาหกรรม กลุ่มธุรกิจต่างๆจะมีบริษัทที่ทำธุรกิจการค้าต่างๆเป็นจำนวนมาก บริษัทต่างๆเหล่านี้มีหน้าที่เป็นหน่วยปฏิบัติการทางด้านธุรกิจของกลุ่ม

การจัดรูปองค์กร โดยการกระจายหน้าที่บริษัทในเครือของกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ดังกล่าว นั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องโดยตรงจากการเจริญเติบโตของธุรกิจเองที่จะต้องแบ่งงานและกระจายการรับผิดชอบแก่หน่วยธุรกิจของตน อีกส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องโดยตรงจากกฎหมาย และกฎข้อบังคับของรัฐบาลเช่น ในกฎหมายธนาคารพาณิชย์ปี 2522 ห้ามมิให้บุคคลในครอบครัวหนึ่งถือหุ้นเกินกว่าร้อยละ 5 ของหุ้นทั้งหมด เป็นต้น การกระจายจำนวนบริษัทช่วยให้กลุ่มธุรกิจแต่ละกลุ่มสามารถหลบเลี่ยงกฎข้อบังคับของรัฐบาลได้ โดยให้บริษัทในเครือของตนทำการถือหุ้นระหว่างกัน(เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, 2525:24)

นอกจากนี้ การกระจายตัวออกในรูปของบริษัทต่างๆ ยังช่วยให้กลุ่มธุรกิจสามารถทำการถ่ายเทกำไรหรือขาดทุนภายในกลุ่มบริษัทของตนทำให้ได้รับประโยชน์ในการเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลอีกด้วย

ขนาดของธุรกิจผูกขาดในประเทศไทย

สุริยะใส กตะศิลา และรจิตกนก จิตมันชัยธรรม(2546)ได้เสนอรายงานการวิจัยเรื่อง การผูกขาดทางธุรกิจกับการเมือง. โดยให้ความเห็นในเรื่องลักษณะของทุนผูกขาดของไทย โดยได้เสนอว่าแม้คณะรัฐมนตรี ยังไม่ได้อนุมัติค่านิยาม “ผู้มีอำนาจเหนือตลาด” ตามมาตรา 25 ของพระราชบัญญัติแข่งขันทางการค้า พ.ศ.2542 คณะผู้วิจัยได้ใช้ค่านิยามที่เคยมีการนำเสนอ ในอดีต โดยคณะกรรมการแข่งขันทางการค้าชุดเดิมที่สิ้นวาระไปเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2544 คือ ธุรกิจที่มีส่วนแบ่งตลาดมากกว่า 33.33% และมีรายได้มากกว่า 1,000 ล้านบาท ทั้งนี้งานศึกษาได้รวบรวมธุรกิจซึ่งอาจจะเข้าข่ายการเป็นผู้มีอำนาจเหนือตลาด ที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์และที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ในหลายประเภทหลายอุตสาหกรรม เช่นธุรกิจโทรศัพท์มือถือ โทรศัพท์พื้นฐาน โทรทัศน์ระบบบอกรับสมาชิก ปูนซีเมนต์ สุรา-เบียร์ ตามที่ปรากฏในตาราง 3.4)

ตารางที่ 3.4 ตัวอย่างรายชื่อและพฤติกรรมทางการแข่งขันของบริษัทเอกชนที่อาจจะมีอำนาจเหนือตลาด(ส่วนแบ่งตลาดมากกว่า 33.33%) (หมวดสื่อสารโทรคมนาคม)

ชื่อบริษัท	สินค้า	รายได้ปี 2543	รายได้/GDP /1	กำไรปี 2543 (ล้านบาท)	กำไร/รายได้	ส่วนแบ่งตลาดปี 2544 (%)	พฤติกรรมที่อาจแสดงถึงการค้าที่ไม่เป็นธรรมในอดีต/ปัจจุบัน
1. บริษัท แอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส	โทรศัพท์มือถือ บ. AIS	28,013.5	0.6%	4,585.5	16.4%	52.5	-ในอดีตได้ร่วมกับบริษัทอื่น กำหนดราคาค่าบริการรายเดือน 500 บาทเท่ากันทุกบริษัท -มีพฤติกรรมเหมือนการขายสินค้าฟุ้งคือ บริษัทเป็นผู้ได้รับสัมปทานการให้บริการ พยายามจำกัดช่องทางการซื้อเครื่องลูกข่ายของผู้บริโภคโดยกลยุทธ์

2.	โทรศัพท์ บริษัท มือถือ บ. โทเทิล แอ็ค เซ็ส คอมมู นิเคชั่น	22,946.2	0.5%	647.8%	2.8%	40.7	ด้านราคา เพื่อให้ ผู้บริโภคซื้อเครื่องถูก ขายคน -ในอดีตได้ร่วมกับ บริษัทอื่น กำหนดราคา บริการเดือนละ 500 บาทเท่ากันทุกบริษัท
3.	โทรศัพท์ บริษัท พื้นฐาน เทเล คอม เอเชีย	9,613.7	0.2%	2,648.7	27.6%	50.0	-ยังไม่มีผลการศึกษา
4.	โทรศัพท์ บริษัท พื้นฐาน TT&T และ JASMI N	5,627.9	0.1%	126.3	2.2%	50.0	-ยังไม่มีผลการศึกษา

ที่มา :สุริยะใส กตะศิลา และรจิตกนก จิตมันชัยธรรม.2546.รายงานการวิจัยเรื่อง การผูกขาด
ทางธุรกิจกับการเมือง.คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย

งานวิจัยดังกล่าวเสนอว่า การผูกขาดของธุรกิจในประเทศไทยเกิดจากปัจจัยที่หลากหลาย เช่นธุรกิจต้องใช้งบลงทุนสูง จึงมีผู้ประกอบการน้อยรายในตลาด ผู้ประกอบการที่มีอำนาจตลาดมีพฤติกรรมที่เป็นการกีดกัน การแข่งขันทำให้ไม่มีคู่แข่งหรือมีคู่แข่งน้อยราย หรืออาจจะเกิดจากนโยบายหรือกฎเกณฑ์การกำกับดูแลของภาครัฐที่ไม่เอื้อให้มีการแข่งขัน เช่น การให้สัมปทานผูกขาด การควบคุมการออกใบอนุญาต การประกอบธุรกิจหรือการที่รัฐต้องการให้รัฐวิสาหกิจเป็นผู้ผูกขาดตลาด จากตารางจะพบว่าบริษัทเอกชนที่อาจเข้าข่ายการมีอำนาจเหนือตลาด ประกอบด้วยธุรกิจโทรศัพท์มือถือ(บริษัทแอดวานซ์ อิน โฟร์ เซอร์วิส-ส่วนแบ่งตลาด 52.5%) ดาวเทียม(บริษัท จีน

แซทเทลไลท์-100%) บริษัท โทรศัพทพื้นฐาน(บริษัท เทเลคอมเอเชีย-50%) (สุริยะใส กตะศิลาและ
 รจิตกนก ตั้งมั่นชัยธรรม, 2546:4-5)

สรุปท้ายบท

การเติบโตของทุนผูกขาดซึ่งเป็นผลจากแนวนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยที่ผ่านมา ได้ส่งผลสำคัญให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองไทยเสียใหม่ ปัจจุบันกลุ่มทุนที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจปัจจุบัน เป็นกลุ่มทุนผูกขาด(Monopoly Capital) ภายใต้ระบบทุนนิยมผูกขาด(Monopoly Capitalism) ดังกล่าวนี โครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจการเมืองยังไม่เอื้ออำนวยและเป็นอุปสรรคต่อการขยายตัวของกลุ่มทุนต่างๆเหล่านี้ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองและเศรษฐกิจเสียใหม่จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ธุรกิจของกลุ่มทุนผูกขาดเหล่านี้ไม่มีอุปสรรคต่อการสะสมทุนต่อไป ในบทต่อไปจะพิจารณาถึงบทบาทของกลุ่มทุนผูกขาดต่อการเข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจในเชิงนโยบายของรัฐ ที่ไม่ใช่เพียงแค่การกดดันหรือยื่นข้อเสนอต่อตัวแทนของรัฐเพื่อให้ดำเนินไปตามผลประโยชน์ของตนเท่านั้น แต่ยังเป็นกรรวมตัวกันเพื่อเข้าไปยึดอำนาจรัฐด้วยตัวของกลุ่มทุนเอง ซึ่งได้เปลี่ยนโฉมหน้าการเมืองไทยในปัจจุบันได้มากพอสมควร